

Dítě jako zodpovědný uživatel svých práv

Janette Dlouhá

Bakalářská práce
2009

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Janette DLOUHÁ**
Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Dětská práva**

Zásady pro vypracování:

Zpracování teoretických východisek.
Provedení kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření.
Zpracování a vyhodnocení výsledků výzkumu.
Přijetí odpovídajících závěrů a doporučení.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BRANDER, P. a kol. Kompas – Manuál pro výchovu mládeže k lidským právům. Praha: Argo, 2006. ISBN 80-7203-827-3.

BŮŽEK, A.; MICHALÍK J. Informatorium (nejen) o právech dítěte. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000. ISBN 80-244-0054-5.

HOLUBKOV, D. Právní rádce pro holky i kluky. Praha: Albatros, 2005. ISBN 80-00-01603-6.

CHRÁSKA, M. Metody pedagogického výzkumu. Brno: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

Úmluva o právech dítěte. In Sdělení č. 104/1991 Sb. federálního ministerstva zahraničních věcí České a Slovenské Federativní republiky.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Antonín Bůžek, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

18. února 2009

Termín odevzdání bakalářské práce:

15. května 2009

Ve Zlíně dne 18. února 2009

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

L.S.

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Ve Zlíně 5.5.2009

---

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédá k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá lidskými právy dítěte a žáka. Práce sestává ze dvou doplňujících se částí. Teoretická se věnuje historickému vývoji dětských práv a postavení dítěte v současné společnosti. Pozornost je zaměřena na systém ochrany ohrožených dětí v České republice, na význam rodiny, školy, státních i nestátních institucí. V praktické části jsou ověřovány kompetence žáků v předmětné oblasti ve zlínských školách před ukončením povinné školní docházky. Výzkum zjišťuje, nakolik jsou děti seznamovány nejen se svými právy, ale i povinnostmi, analyzuje, odkud tyto poznatky získávají a rozebírá, zda je budou aplikovat v praxi. Cílem práce je ověřit a srovnat aktuální povědomí o dětských právech u žáků základních škol a víceletých gymnázií.

Klíčová slova: děti, dětská práva, ohrožené děti, výchova, Úmluva, kompetence, právo, právní vědomí, škola, školní řád, zodpovědnost, ochrana.

ABSTRACT

The bachelor work deals with human rights of children and pupils. It consists of two complementary parts. The theoretical part is devoted to the historical development of children's rights and the status of children in the current society. It is focused on the system of endangered children protection in the Czech Republic, it researches into the significance of families, schools, state and non-state institutions. In the practical part Zlín schoolchildren's competences in this field of study are tested just before they have finished compulsory education. The research investigates to what extent children are informed not only about their rights, but also obligations, it analyses where their knowledge is obtained from and tries to find out whether the children are capable of applying it in reality. The aim of the thesis is to verify and compare the topical notion and awareness of children's rights among pupils basic schools and six/eight-year gymnasiums.

Keywords: children, children's rights, endangered children, upbringing, Convention, competence, law, legal conscience, school, school rules, responsibility, protection.

PODĚKOVÁNÍ

Mé poděkování patří vedoucímu práce panu PhDr. Antonínu Bůžkovi, Ph.D. a mým nejbližším za podporu, pomoc a inspiraci při psaní bakalářské práce. Dík náleží také všem respondentům a pedagogům, kteří byli ochotni podílet se na mém výzkumu.

MOTTO

„Být člověkem znamená být odpovědný.“

Antoine de Saint-Exupéry

OBSAH

PODĚKOVÁNÍ.....	7
ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 VÝVOJ DĚTSKÝCH PRÁV	12
1.1 HISTORICKÝ PŘEHLED NEJDŮLEŽITĚJŠÍCH INICIATIV	12
1.2 SOUČASNÝ PRÁVNÍ RÁMEC V ČESKÉ REPUBLICE	13
1.2.1 Úmluva o právech dítěte	15
1.2.2 Zákon o rodině	17
1.2.3 Zákon o sociálně-právní ochraně dětí	18
1.3 NESTÁTNÍ ORGANIZACE ZABÝVAJÍCÍ SE OCHRANOU DĚTSKÝCH PRÁV	20
2 OHROŽENÉ DĚTI	22
2.1 SYNDROM CAN	22
2.2 DĚTI V INSTITUCIONÁLNÍ VÝCHOVĚ.....	23
3 VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ DĚTÍ.....	25
3.1 RODINNÉ PROSTŘEDÍ	25
3.2 ŠKOLNÍ PROSTŘEDÍ.....	26
3.2.1 Školský zákon, školní řád a žákovské samosprávy	27
4 DÍTĚ JAKO ZODPOVĚDNÝ UŽIVATEL SVÝCH PRÁV	29
4.1 DŮLEŽITÉ POJMY	29
4.2 VÝCHOVA K ZODPOVĚDNOSTI, KÁZEŇ, POSLUŠNOST, RESPEKT, TOLERANCE	29
4.3 VÝCHOVA MANIPULATIVNÍ A KOMUNIKATIVNÍ.....	31
4.4 DÍTĚ JAKO DEMOKRATICKÝ OBČAN	32
4.5 VÝCHOVA DÍTĚTE JAKO ZODPOVĚDNÉHO UŽIVATELE PRÁV	33
II PRAKTICKÁ ČÁST	36
5 PROJEKT VÝZKUMU	37
5.1 CÍL VÝZKUMU	37
5.2 METODY VÝZKUMU	37
5.2.1 Metody sběru dat	38
5.2.2 Podmínky výzkumu.....	38
5.2.3 Charakteristika výzkumného souboru	39
5.2.4 Administrace dotazníku	40
5.2.5 Otázky výzkumu a pracovní hypotézy	40
6 FREKVENČNÍ A DISTRIBUČNÍ ANALÝZA ZÍSKANÝCH DAT	42
6.1 VYHODNOCENÍ POLOŽEK DOTAZNÍKU.....	42
6.1.1 Informovanost, vědomosti a znalosti žáků	42
6.1.2 Zdroje znalostí.....	46

6.1.3	Osobní zkušenosti, názory a postoje	50
6.1.4	Schopnosti řešit, aplikovat	57
7	VZTAHOVÁ ANALÝZA ÚDAJŮ ZÍSKANÝCH VÝZKUMEM.....	64
7.1	POSOUZENÍ PLATNOSTI STANOVENÝCH HYPOTÉZ.....	64
8	ODPOVĚDI NA OTÁZKY FORMULOVANÉ V DÍLČÍCH CÍLECH VÝZKUMU	65
9	NÁMĚTY A DOPORUČENÍ PRO PRAXI	67
	ZÁVĚR	68
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	69
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	72
	SEZNAM GRAFŮ	73
	SEZNAM TABULEK.....	74
	SEZNAM PŘÍLOH.....	75

ÚVOD

Dětství jako významná etapa v lidském životě má svá specifika. Dítě potřebuje lásku, péči, pozornost, náklonnost, ale i naši ochranu. S dětskými právy se setkáváme v teoretické i praktické rovině, spadají do kompetence sociálních pracovníků, zdravotníků, policie, krizových center, pedagogů a soudců. Každý z nás byl svého času dítětem a většina z nás přivedla na svět děti, pro které chceme jen to nejlepší. Rodinná i školní výchova by měla být pro dítě primárním zdrojem informací nejen o jeho právech, ale i povinnostech. Má-li se dítě stát zodpovědným uživatelem svých práv, potom musí být k tomuto vychováváno. To předpokládá osvědčené rodiče, erudované pedagogy a osobní příklad. K obecným kompetencím učitele patří mimo jiné také znalost dětských práv.

Diametrálně odlišné je pojetí a rozměr otázky dětských práv ve vyspělých státech západního světa a kupříkladu na africkém kontinentu. Téma je natolik rozsáhlé, že vyžadovalo zúžení - teoretická část bakalářské práce pojednává o situaci v České republice, praktický výzkum je zaměřen na školáky ve zlínském regionu. Zajímá mě především pohled a názory mládeže, úroveň jejich povědomí. Práce je zaměřena na školní prostředí, předmětem zájmu jsou žáci před ukončením povinné školní docházky a srovnání úrovně právního vědomí u žáků základních škol a jejich vrstevníků na víceletých gymnáziích.

Stále platí, že pokud je dítě obklopeno svými blízkými, jejich zájmem, péčí a podnětným prostředím, je předpoklad, že z něj vyroste zdravý a zodpovědný jedinec. Ne všechny děti mají štěstí vyrůstat v harmonické rodině a mnohé čeká během života spousta nástrah. Za dítě je v našem právním systému považován jedinec do věku 18-ti let. Ochranou ohrožených dětí se zabývají různé instituce, státní i nestátní, přesto chybí integrovaný systém, který by ujednotil spolupráci zaangažovaných subjektů.

Téma dětských práv je mi blízké nejen jako matce, ale i jako sociální pracovníci oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Naplňování dětských práv osobně považuji za jednu z nejdůležitějších hodnot.

V souvislosti s 20. výročím přijetí Úmluvy o právech dítěte Valným shromážděním Organizace spojených národů přináší bakalářská práce aktuální pohled samotných aktérů výchovy k lidským právům dítěte.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VÝVOJ DĚTSKÝCH PRÁV

Tak jako dítě prochází určitým vývojem, tak i dětská práva si prošla svou historií. Je na místě, abychom dětem věnovali svou přízeň, lásku, pozornost, úctu a respekt, protože jsou lehce zranitelné a nemohou se dostatečně bránit ve srovnání s dospělými. Ohleduplný přístup ovšem nebyl vždy samozřejmostí. Lidská práva (jakož i lidská práva dítěte), ač mají univerzální a nedělitelný charakter, se náležitě pozornosti a uznání dočkala až v moderní společnosti. Dítě bylo zpočátku vnímáno jako objekt, který má poslouchat dospělé – rodiče, učitele, vychovatele a jiné autority. V novodobém pojetí je vnímáno jako subjekt, důraz je kladen na názory a přání dítěte, které aktivně participuje na společenském životě.

1.1 Historický přehled nejdůležitějších iniciativ

K tomu, aby si široká veřejnost uvědomila, že součástí lidských práv jsou i práva dítěte, bylo třeba je zdůraznit a vymezit. Velkou zásluhu na vyvolání zájmu o dětská práva měla Švédka Ellen Keyová, která označila 20. století za „století dítěte“. Jako nejvýznamnější mezníky směřující ke kodifikaci dětských práv lze vnímat tyto počiny:

- přijetí Ženevské deklarace dětských práv v r. 1924 Shromážděním Společnosti národů,
- vytvoření Dětského fondu UNICEF (United Nations Children's Fund) při Organizaci spojených národů (dále jen OSN) r. 1946,
- schválení Deklarace (charty) o právech dítěte Valným shromážděním OSN r. 1959 v New Yorku,
- přijetí Úmluvy o právech dítěte Valným shromážděním OSN r. 1989 v New Yorku,
- přijetí Světové deklarace o přežití, ochraně a rozvoji dětí v r. 1990.

Navrhovatelem konceptu Ženevské deklarace práv dítěte se stala organizace „Safe of Children - Zachraňte děti“ (založená v Londýně r. 1918) a její obdoba „Rädda Barnen“ působící ve Švédsku. Tento mezinárodní dokument proklamoval, že lidstvo musí dát dítěti to nejlepší, co má, bez ohledu na rasu, národnost a vyznání (Bůžek, Michalík, 2000).

Znění základních zásad Ženevské deklarace z r. 1924, které jsou poněkud sporé, ale výstižné a nadčasové, nacházíme např. v díle Janovského (1986, s. 181-182):

„I. Dítěti se musí poskytnout možnost normálního, fyzického i duševního vývoje.

II. Dítě hladové musí být nakrmeno, dítě nemocné ošetřeno, dítě zaostalé náležitě vzděláváno, dítě zbloudilé obráceno na správnou cestu, sirotek a dítě opuštěné vzato do péče a podporováno.

III. Dítěti se v době ohrožení musí poskytnout pomoc před ostatními.

IV. Dítě musí být připraveno k vydělávání si na živobytí a zabezpečeno proti veškerému vykořisťování.

V. Dítě musí být vychováváno ve víře, že jeho nejlepší vlastnosti by měly být poskytnuty spolubratrům.“

Dětský fond Organizace spojených národů UNICEF je mezinárodní institucí, která se zabývá ochranou, zlepšováním životních podmínek dětí a podporou jejich všestranného rozvoje. V České republice působí výbor pro UNICEF od r. 1991.

1.2 Současný právní rámec v České republice

Česká republika (dále jen ČR) jako vyspělá demokratická země garantuje dodržování lidských práv včetně práv dítěte a do svého právního řádu ratifikovala všechny významné mezinárodní smlouvy. Jako člen Evropské unie (od 1. 5. 2004) se zavazuje respektovat její právní předpisy, zejména nařízení a směrnice. Nejvýznamnějším a obecně závazným předpisem v oblasti dětských práv je Úmluva o právech dítěte, která je východiskem i pro ostatní právní předpisy zaměřené na ochranu dětských práv. Dětská práva u nás garantují tyto nejdůležitější právní normy:

- sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991, o přijetí Úmluvy o právech dítěte,
- ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky,
- ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod,
- zákon č. 94/1963, o rodině, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 359/1999, o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 109/2002, o výkonu ústavní výchovy, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 218/2003, o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů.

Existuje však celá řada dalších předpisů, které se dotýkají dětských práv jako je např.: občanský zákoník, občanský soudní řád, trestní zákon a trestní řád, správní řád, přestupkový zákon, školský zákon, zákon o Policii České republiky, zákon o sociálních službách, zákon o sociálním zabezpečení, zákon o životním a existenčním minimu, zákon o pomoci v hmotné nouzi, zákon o státní sociální podpoře, zákoník práce, zákon o péči o zdraví lidu, zákon o veřejném zdravotním pojištění, zákon o azylu, zákon o pobytu cizinců atd.

Tento výčet naznačuje, že zvláštní pozornost vyžadují děti umístěné v ústavní výchově, zdravotně postižené, týrané, žijící v hmotné nouzi, děti uprchlíků a děti, které se staly obětí trestného činu nebo samy trestnou činností páchají. Problematika dětských práv zasahuje do všech oblastí života a setkáváme se s ní v právu rodinném, trestním, pracovním, občanském, správním. Samotné zákonné úpravy však nestačí k zajištění ochrany, mnohem důležitější je realizace a naplňování práv ohrožených dětí v praxi.

Dlouho diskutovanou otázkou v naší republice je také ustanovení ombudsmana pro dětská práva. Tuto myšlenku u nás prosazuje např. Výbor pro práva dítěte při Radě vlády ČR pro lidská práva, Česká sekce DCI (Defence for Children International – Sdružení zastánců dětských práv) a Nadace Naše dítě. „První ombudsman pro děti byl zřízen v Norsku roku 1981. Ombudsman je nezávislý, nestraničný činitel, mluvčí, arbitr nebo odborný znalec, který se stará o to, aby ministerstva a jiné orgány plnily své legislativní povinnosti, a navrhuje různá zlepšení ve prospěch dětí. Chrání potřeby, práva a zájmy nezletilých, prosazuje praktické uplatňování Úmluvy o právech dítěte a podporuje její rozšiřování. Má pravomoc prověřovat, kritizovat a zveřejňovat administrativní rozhodnutí, ale nemůže je odvolat ani zrušit. Zasahuje nezávisle na právních zástupcích, rodičích nebo opatrovnících a zastupuje práva dětí ve všech typech občanských nebo trestních případů, do nichž jsou přímo nebo nepřímo zapojeny“ (Brander a kol., 2006, s. 321). V r. 1997 vznikla Evropská síť ombudsmanů pro děti. V souvislosti s aktuálním předsednictvím České republiky Radě Evropské unie lze očekávat další diskuze ohledně vytvoření této instituce u nás. Prozatím se v rámci svých kompetencí věnuje oblasti právní ochrany dětí současný veřejný ochránce práv, který provádí šetření na základě podnětů i z vlastní iniciativy. Pozornost věnuje také naplňování práv dětí v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy.

Za nejpálčivější problém ochrany lidských práv dítěte lze u nás považovat resortní roztržštěnost systému péče o ohrožené děti (Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo

školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo spravedlnosti, Ministerstvo vnitra), absenci standardů kvality a odpovídajících služeb pro děti a rodiny.

1.2.1 Úmluva o právech dítěte

Úmluva o právech dítěte (dále jen Úmluva) byla přijata Valným shromážděním OSN dne 20. listopadu 1989. Ratifikovaly ji všechny státy světa kromě Spojených států amerických a Somálska. Dunovský, Dytrych, Matějček a kol. (1995) upozorňují, že „na rozdíl od předchozích dokumentů, které měly poněkud deklarativní charakter, tentokrát OSN vypracovala k Úmluvě jakousi prováděcí směrnici, tj. Světovou deklaraci o přežití, ochraně a rozvoji dítěte. Byla přijata v září 1990 v New Yorku na Světovém summitu dítěte podpisy hlav mnoha států, které se jej zúčastnily, mezi nimi i prezident Havel“ (Dunovský, Dytrych, Matějček a kol., 1995, s. 37).

U nás byla Úmluva ratifikována tehdejším Federálním shromážděním Československé federativní republiky, účinnosti nabyla dne 6. února 1991 a ve Sbírce zákonů vyšla pod č. 104/1991 Sb. Po rozpadu federace převzala v r. 1993 tento závazek Česká republika a postavení Úmluvy v právním řádu upravuje článek 10 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústavy České republiky, který stanoví, že ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách jsou bezprostředně závazné a mají přednost před zákonem.

Podle Patricie Brander a kol. (2006) přinesla Úmluva do oblasti ochrany dětských práv mnoho změn:

1. Je nástrojem na ochranu lidských práv ratifikovaný největším počtem států (dosud 191).
2. Prosazuje tři principy. Za prvé aktivní účast dětí v záležitostech, které ovlivňují jejich život. Dále vyhlašuje práva na ochranu dětí před všemi formami zneužívání, násilí a všemi praktikami porušujícími jejich práva. A v neposlední řadě poskytuje práva, která slouží jako záruka proti potencionálnímu porušování.
3. Považuje děti za subjekty práva, a nikoliv za jeho objekty. Prosazuje pojetí dětí jako lidí obdařených jejich právy, které je třeba respektovat a zacházet s nimi důstojně čistě proto, že jsou lidskými bytostmi bez ohledu na svůj věk.

4. Všechna rozhodnutí (soudní, správní) týkající se dětí musí sledovat zájem dítěte. Tento pojem není přesně definován a bývá předmětem sporů. Zájem dítěte by měl být v každém případě důležitější než zájmy dospělých.

5. Svým obsahem se Úmluva vztahuje k nejrůznějším oblastem – správní, soudní, vzdělávací, právní atd., v nichž mají být dětská práva respektována (Brander a kol., 2006).

Úmluva sestává z preambule, tří částí a 54 článků, které specifikují jednotlivá práva dítěte. Články 1 – 41 obsahují soubor lidských práv dítěte, zahrnující práva občanská, politická, ekonomická, sociální a kulturní. Články 42 – 45 se zaměřují na plnění Úmluvy jednotlivými účastnickými státy, což je posuzováno, sledováno a hodnoceno nezávislým Výborem pro práva dítěte OSN. Články 46 – 54 stanoví podmínky, za nichž Úmluva vstupuje v platnost. Za dítě je podle Úmluvy považována každá lidská bytost mladší osmnácti let a dětská práva jsou rozdělena do čtyř kategorií: právo na život a přežití, právo na osobní rozvoj, právo na ochranu, právo na účast. [online]

Součástí Úmluvy jsou také ustanovení, která zavazují jednotlivé smluvní státy široce informovat veřejnost o zásadách Úmluvy a ukládají jim povinnost zřídit Výbor pro práva dítěte, jehož úkolem je monitorování situace v oblasti dětských práv v dané zemi.

Ve stručnosti lze shrnout, že každé dítě má právo:

- na jméno, na státní příslušnost a pokud je to možné, má právo znát své rodiče a má právo na jejich péči, má právo stýkat se s oběma rodiči,
- svobodně vyjadřovat své názory k záležitostem, které se ho týkají,
- na svobodu projevu, přístup k informacím,
- na dosažení nejvýše možné úrovně zdravotního stavu,
- na životní úroveň nezbytnou pro jeho tělesný, duševní, mravní a sociální rozvoj,
- na vzdělání,
- na odpočinek a volný čas,
- na ochranu před hospodářským vykořisťováním.

Žádné dítě nesmí být diskriminováno, podrobeno mučení či jinému nelidskému a ponižujícímu zacházení nebo trestání. Dítě nesmí být odděleno od rodičů proti jejich vůli (existují

výjimky – soud může rozhodnout o umístění dítěte mimo vlastní rodinu, pokud mu zde hrozí vážná újma).

Úmluva je kromě Sbírky zákonů dostupná v elektronické podobě na různých internetových adresách – např. na stránkách Sdružení na ochranu dětských práv, Fondu ohrožených dětí atd.

1.2.2 Zákon o rodině

Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů, je soukromoprávní povahy a upravuje zejména manželské a rodinné vztahy. Původně se vztahoval také k činnosti státních orgánů v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, ale tato úprava se ukázala jako nedostatečná. Proto došlo přijetím zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, k oddělení sociálně-právní ochrany jako veřejnoprávního předpisu (Špeciánová, 2003).

Vztah rodičů k nezletilým dětem je nazýván rodičovskou zodpovědností a představuje souhrn práv a povinností:

- při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj,
- při zastupování nezletilého dítěte,
- při správě jeho jmění.

Případnému rozvodu rodičů musí předcházet úprava rodičovské zodpovědnosti k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu. Pokud dochází ke střetu zájmů rodičů, soud ustanoví dítěti opatrovníka, zpravidla orgán sociálně-právní ochrany, který ho v řízení zastupuje.

Rodiče jsou povinni zajistit dítě po hmotné stránce, důsledně hájit zájmy dítěte, řídit jeho jednání, vykonávat dohled odpovídající věku dítěte a mají právo užití přiměřených výchovných prostředků tak, aby nebyla dotčena důstojnost a zdraví dítěte. Rodiče mají rozhodující úlohu ve výchově a svým osobním životem mají být dětem příkladem. Ze závažných důvodů může soud výkon rodičovské zodpovědnosti pozastavit nebo omezit, případně rodiče zbavit rodičovské zodpovědnosti.

Soud (nebo orgán sociálně-právní ochrany dětí) může v případě potřeby vyslovit napomenutí nezletilého nebo jeho rodičů, stanovit dohled nad nezletilým nebo mu uložit omezení

(např. návštěvu nevhodných podniků). Ústavní výchova je krajním řešením za situace, že je výchova dítěte vážně ohrožena nebo narušena a jiná opatření nevedla k nápravě. Před jejím nařízením musí soud zkoumat, zda není možno výchovu dítěte zajistit náhradní rodinnou péčí (svěření do výchovy jiné fyzické osoby, osvojení, pěstounská péče, poručnictví) nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

K osvojení dítěte je třeba souhlasu zákonného zástupce. To neplatí, jestliže rodiče po dobu nejméně šesti měsíců neprojevují o dítě opravdový zájem nebo po narození dítěte neprojevili zájem po dobu dvou měsíců. Souhlasu není třeba, když rodiče dají souhlas k osvojení předem bez vztahu k určitým osvojitelům. Souhlas může být dán nejdříve šest týdnů po narození dítěte před soudem nebo orgánem sociálně-právní ochrany dětí.

Zákon o rodině zdůrazňuje právo dítěte na informace, svobodné vyjadřování a slyšení v každém řízení, které se ho dotýká. Specifikuje také povinnosti dětí:

- povinnost pomáhat podle svých možností,
- povinnost ctít a respektovat svoje rodiče,
- přispívat na úhradu společných potřeb, má-li vlastní příjem či majetek.

Rodiče a děti mají vzájemnou vyživovací povinnost.

V současné době je připravován nový občanský zákoník, který by sjednotil sféru soukromého práva, jehož součástí by se stalo mimo jiné i rodinné právo.

1.2.3 Zákon o sociálně-právní ochraně dětí

Nedílnou a stěžejní součástí našeho právní řádu v oblasti ochrany dětí se stal zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, který nabyl účinnosti dnem 1. 4. 2000. Poskytování sociálně-právní ochrany garantuje stát, který nese i náklady vzniklé s jejím výkonem.

Novotná, Burdová (2007) uvádí, že „sociálně-právní ochrana představuje soubor různých opatření a nástrojů, které je třeba používat včas, vhodně a účelně s vědomím, že základním principem při poskytování sociálně-právní ochrany dětí je nejlepší zájem a blaho dítěte. Protože při poskytování sociálně-právní ochrany dětí se orgány k tomu zákonem určené v převážné většině případů vměšují do soukromého a rodinného života, mohou tak činit jen v zákonem dovolených případech...“ (Novotná, Burdová, 2007, s. 7).

Sociálně-právní ochranou se podle uvedeného zákona rozumí zejména:

- ochrana práv dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,
- působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.

Zákon specifikuje jako orgány sociálně-právní ochrany:

- krajské úřady,
- obecní úřady obcí s rozšířenou působností,
- obecní úřady,
- Ministerstvo práce a sociálních věcí,
- Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí se sídlem v Brně.

Nejvíce kompetencí při sociálně-právní ochraně (dále jen SPO) je přeneseno na obecní úřady obcí s rozšířenou působností.

SPO se zaměřuje zejména na ohrožené děti. Dítě má přitom právo požádat orgány a zařízení SPO (i další instituce) o pomoc při ochraně svého života a dalších svých práv i bez vědomí rodičů nebo jiných osob odpovědných za jeho výchovu. Obdobně má dítě právo svobodně vyjadřovat své názory při projednávání všech záležitostí, které se ho dotýkají (tzv. slyšení dítěte).

Další úpravy se týkají: preventivní a poradenské činnosti, opatření na ochranu dětí, zprostředkování osvojení a pěstounské péče, ústavní a ochranné výchovy, péče o děti vyžadující zvláštní pozornost, SPO ve vztahu k cizině, činnosti komise pro SPO, zařízení SPO, poskytování SPO pověřenými osobami, povinností orgánů SPO, oprávnění zaměstnanců SPO atd.

V souvislosti s výše uvedenými orgány SPO je třeba zdůraznit, že dalšími aktivně zaangażovanými institucemi v oblasti ochrany dětských práv na úseku státní správy jsou:

- Policie České republiky,
- soustava soudů a státních zastupitelství, Probační a mediační služba ČR.

Nezastupitelnou roli mají rovněž lékaři a zdravotnická zařízení, učitelé, školy a školská zařízení, obce a obecní (městské) policie i lidé z okolí dítěte.

1.3 Nestátní organizace zabývající se ochranou dětských práv

Jak již bylo zmíněno, největší pravomoci na poli ochrany dětských práv jsou státem svěřeny orgánům sociálně-právní ochrany, zejména oddělením sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) obecních úřadů obcí s rozšířenou působností. Činnosti na ochranu zájmů dětí mohou v určitých případech poskytovat také pověřené osoby na základě rozhodnutí o pověření k výkonu takové činnosti, která je blíže specifikovaná a vymezená zákonem. Pověřenými osobami se na základě rozhodnutí příslušného krajského úřadu v praxi stávají zejména nestátní organizace. „Do kategorie nestátních subjektů patří právnické osoby (sdružení, hnutí, spolky, nadace, ale i licencovaní podnikatelé) a fyzické osoby (pokud jsou zaměstnavatelé) podnikatelského (akciové společnosti, s. r. o. atp.) nebo nepodnikatelského (zájmová sdružení, nadace atp.) charakteru“ (Tomeš, 2001, s. 80). V České republice dochází k rozmachu tzv. třetího sektoru až po listopadové revoluci r. 1989.

Spolupráce státní správy a nestátních organizací může přinést mnoho užitku a adekvátní pomoci ohroženým dětem. A to za podmínky vzájemného ujasnění rolí, efektivní a fungující komunikace.

Nestátní neziskové organizace, které mají v působnosti ochranu dětí, se většinou zaměřují na rodiny v nepříznivých sociálních situacích, vyhledávání ohrožených dětí, poradenství apod. Ve srovnání s OSPOD nenesou tolik zodpovědnosti, nepodléhají kontrolám nadřízených orgánů a také pracovníci nemusí splňovat přísná kritéria pro výkon povolání. Na druhou stranu nestátní organizace a jejich pracovníci disponují ohromným potenciálem, entuziasmem a nezatíženým pohledem na věc (obdobně je tomu v případě dobrovolnictví). Snížení vytíženosti sociálních pracovníků OSPOD by tedy mohla pomoci rozvinutá síť nestátních organizací. Cestou, která se osvědčuje při zajištění potřebných služeb v dané lokalitě, je komunitní plánování (tj. za účasti a spolupráce členů konkrétní komunity).

P. Pöthe (1999) poukazuje na systém ochrany dítěte Velké Británie, kde s úspěchem funguje spolupráce ve sféře státní i nestátní. „Neziskové organizace reprezentuje především Národní společnost pro prevenci násilí na dětech (National Society for Prevention of Cruelty on Children – NSPCC), která funguje jako rovnocenný partner státu na poli ochrany dětí již více než sto let“ (Pöthe, 1999, s. 23).

Česká sekce DCI (Sdružení zastánců dětských práv v ČR - Defence for Children International) uvádí na svých internetových stránkách informace o existenci a činnosti Aliance ne-

státních organizací pro práva dětí v České republice (ANO). Upozorňuje, že nevládním organizacím přiznává Úmluva o právech dítěte úlohu sledovat, jak je tento mezinárodní dokument naplňován. Dne 30. 10. 1997 byla na dobu neurčitou uzavřena koaliční smlouva o vzájemné spolupráci nestátních organizací zabývajících se postavením dětí v naší společnosti. Cílem dohody je podílet se na realizaci a kontrole dodržování Úmluvy v naší republice. Samostatnost všech členských organizací koalice přitom zůstává zachována. Členy ANO jsou například:

- AMAVET (Asociace pro mládež, vědu a techniku),
- Centrum integrace dětí a mládeže,
- Česká sekce DCI,
- FOD – Fond ohrožených dětí,
- Nadace Naše dítě,
- Sdružení Linky bezpečí,
- Sdružení rodičů a přátel dětí,
- Sdružení SOS dětských vesniček,
- Spravedlnost dětem,
- Unie otců – otcové za práva dětí. [online]

Mimoto existuje řada dalších sdružení, spolků, hnutí a poraden s působností republikovou (např. Vzdělávací institut ochrany dětí, Liga lidských práv, Střep, Sdružení sociálních asistentů, Česká rada dětí a mládeže, Člověk hledá člověka, Člověk v tísni) či mezinárodní (např. Český výbor pro UNICEF, Česká sekce DCI, česká pobočka Amnesty International). Neziskové organizace se v ideálním případě stávají spolupracujícím partnerem státních institucí chránících zájmy dětí.

2 OHROŽENÉ DĚTI

Dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, se pozornost zaměřuje na okruh dětí, jejichž rodiče zemřeli, neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti a nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti; dále na děti, které byly svěřeny do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, které vedou zahálčivý nebo nemravný život, opakovaně se dopouští útěků od rodičů a na kterých byl spáchán trestný čin. Zvýšenou pozornost vyžadují také děti z etnických menšin a děti cizinců. V reálném světě ohrožuje děti mnohem více nástrah, než uvádí zákon.

Hradečná, Hejlová, Novotná-Dědečková (1996) označují za ohrožené děti dvě skupiny: děti těžce trvale zdravotně postižené a děti poškozované, týrané, zanedbávané.

S ohrožením vždy souvisí určité riziko, které zvyšuje pravděpodobnost obávaného jevu. Pokud si ve vztahu k ohroženým dětem tato rizika uvědomíme, zvyšujeme šanci na účinnou prevenci proti výskytu nežádoucích sociálně-patologických jevů. Děti mohou být ohrožovány nejen okolím, ale také samy sebou či vrstevníky. Vždy by se jim mělo dostat včasné a odpovídající profesionální pomoci. Krajním řešením v případě akutního a vážného ohrožení dítěte na životě a zdraví může být vydání předběžného opatření soudem, na jehož základě se dítě předává do péče jiné osoby nebo do institucionální péče. Aby se podobným radikálním zásahům do života dítěte předcházelo, vypracovalo Ministerstvo vnitra projekt s názvem Systém včasné intervence (SVI), který si klade za cíl zefektivnit spolupráci zaangażovaných subjektů ve prospěch situace dítěte. Trendem v sociální práci se stává posuzování potřeb a vyhodnocení případu dítěte v obtížné rodinné situaci, které směřuje k vypracování individuálního plánu péče o dítě. Rozhodující úlohu a zodpovědnost přebírají v tomto procesu sociální pracovníci OSPOD. Svou pozornost přitom soustředí na kvalitu uspokojování potřeb dětí v souladu s poznatky vývojové psychologie.

2.1 Syndrom CAN

Anglický pojem syndrom CAN (Child Abuse and Neglect) představuje rozšířenou variantu staršího označení syndromu bitého dítěte spojenou se sexuálním zneužíváním a zanedbáváním (Pöthe, 1999).

Výstižnou definici týraní, zneužívání a zanedbávání dítěte uvádí Dunovský, Dytrych a Matějček (1995): „Jakékoliv nenáhodné, preventabilní, vědomé (případně i nevědomé) jednání

rodiče, vychovatele anebo jiné osoby vůči dítěti, jež je v dané společnosti nepřijatelné nebo odmítané a jež poškozuje tělesný, duševní i společenský stav a vývoj dítěte, popřípadě způsobuje jeho smrt“ (Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995, s. 24).

Velkou hrozbou se stává komerční sexuální zneužívání dětí, které má pro psychiku dítěte a jeho vývoj nedozírné následky.

Příklady dobré praxe ukazují, že účinná pomoc obětem syndromu CAN vyžaduje multidisciplinární přístup odborníků: sociálních pracovníků, pediatriů, zdravotníků, policistů, pedagogů, pracovníků krizových center apod.

2.2 Děti v institucionální výchově

Zvláštní pozornost vyžaduje sledování práv dětí v institucionální výchově, která je krajním řešením jejich nepříznivé situace. O umístění dětí do péče v zařízení rozhoduje soud (v některých případech i z podnětu rodičů). Nejčastějšími důvody, pro které jsou děti umístovány mimo vlastní rodinu, jsou: zdravotní postižení dítěte, vážné výchovné problémy dětí a afunkční rodina (tzv. kauzy socialis). Ačkoliv má náhradní rodinná péče (pěstounská péče, adopce, poručenství, svěření do výchovy jiné fyzické osoby) a rodinná péče v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc ze zákona přednost před výchovou ústavní, stále není dostatek budoucích osvojitelů a pěstounů, kteří by přijali dítě s hendikepem, poruchami chování, dítě staršího věku nebo jiného etnika. Náš právní řád umožňuje osvojit dítě, které je právně volné nebo se souhlasem rodičů. Od r. 2006 byl nově zaveden institut přechodné pěstounské péče, která by měla v případě potřeby na krátkou dobu poskytovat kvalitní a láskyplné zázemí s profesionálním přístupem a zachovanou vazbou s biologickou rodinou.

Instituce, ve kterých je provozována náhradní výchova, spadají do resortu školství, zdravotnictví, sociálních věcí a vnitra. Vždy platí, že sourozenci mají být umístováni pohromadě.

Podmínky náhradní výchovné péče ve školských zařízeních (diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou, výchovné ústavy) upravuje zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní a ochranné výchovy, ve znění pozdějších předpisů. Děti od narození do tří let bývají obvykle umístovány do kojeneckých ústavů, dětských domovů a dětských center, které spadají pod Ministerstvo zdravotnictví. Zařízení sociální péče pro děti

s hendikepem (nově dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, specifikovány jako domovy pro osoby se zdravotním postižením) a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc jsou v kompetenci Ministerstva práce a sociálních věcí. V případě mladistvých odsouzených může soud uložit na základě ochranného opatření ochranné léčení nebo ochrannou výchovu (dle zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mladistvých, ve znění pozdějších předpisů).

Děti, které se nacházejí v institucionální výchově, jsou vystaveny mnoha nežádoucím vlivům, ačkoliv původní prioritou bylo ochránit je před určitým rizikem.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí ukládá pracovníkům OSPOD sledovat výkon ústavní a ochranné výchovy (§ 29). V první řadě jde o sledování dodržování práv dítěte ve výše uvedených zařízeních a v případě zjištění nedostatků vyplývá také povinnost ohlásit tuto skutečnost krajskému úřadu nebo zřizovateli. Sociální pracovník navštěvuje dítě nejméně jednou za tři měsíce a po prošetření aktuálních poměrů může vydat souhlas s pobytem dítěte mimo zařízení. V rámci návštěvy si všímá, jak jsou práva dětí naplňována či porušována. Měl by se zaměřit na respektování lidské důstojnosti, dodržování práva na soukromí, práva udržovat kontakt s rodinou, práva na informace, práva podávat stížnosti atd. Důležité je neopomenout vyhodnotit, zda trvají důvody pro pobyt dítěte v ústavním zařízení.

Výkon ústavní a ochranné výchovy dozoruje také státní zástupce a sleduje ombudsman.

Jako prevence odebírání dětí z rodin nebo příprava na návrat dětí z ústavní výchovy je prosazována sanace (podpora) biologické rodiny. Bechyňová a Konvičková (2008) charakterizují tuto činnost jako soubor opatření sociálně-právní povahy, který v kombinaci s vhodně zvolenými službami a programy zlepšuje situaci v rodině ohroženého dítěte natolik, že rodina bude zachována a dítě zde bude moci vyrůstat. V tomto duchu je na OSPOD Zlín od r. 2004 realizován projekt Výchovného působení v rodinách, jehož cílem je pomoc problémovým rodinám s nezletilými dětmi.

3 VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ DĚTÍ

Výchovou rozumíme „proces záměrného působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jejím vývoji“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 277). S výchovou dětí jde ruku v ruce také vzdělávání, tedy získávání znalostí, informací a všeobecného rozhledu ve školním i mimoškolním prostředí. Termín edukace zahrnuje výchovu a vzdělávání. P. Brander a kol. (2006) rozlišuje po vzoru UNESCO edukaci:

- informální (člověk si během života z různých zdrojů a v různém prostředí osvojuje postoje, hodnoty, dovednosti a znalosti),
- formální (probíhá ve školském vzdělávacím systému),
- neformální (uskutečňuje se mimo formální vzdělávací kurikulum).

Výchova k lidským právům může být chápána v širokém smyslu a v dnešním globalizovaném světě je nezbytné ji zaměřit především na mladé lidi. Aktivní zapojení do procesu učení přináší mládeži rozvoj kompetencí, učí je přijímat odpovědnost za vlastní jednání. Vhodnou metodu představuje zážitková pedagogika, která prostřednictvím sdílené zkušenosti pomáhá hlubšímu pochopení, nacházení souvislostí a upevňování znalostí, dovedností a postojů (Brander a kol., 2006).

3.1 Rodinné prostředí

I na prahu nového tisíciletí zůstává rodina nenahraditelnou institucí pro všechny její členy, obzvláště pak pro děti. Poskytuje zázemí, jistotu, předává hodnoty, seznamuje dítě s kulturou a jako primární socializační činitel ho připravuje na život ve společnosti. Hovoříme o socializačně-výchovné funkci rodiny. Jako nevhodné výchovné styly lze označit: velmi liberální, hýčkájící, perfekcionalistický, hypochondrizující a autoritativní přístup. Jako optimální se jeví styl demokratický, postavený na partnerském vztahu. Někdy mají rodiče tendence přesouvat odpovědnost za výchovu na školu (Kraus, 2008).

Přítom právě zdravé rodinné prostředí skýtá nepřeberné možnosti, jak vhodnou formou seznamovat děti s jejich právy a povinnostmi již v předškolním věku. Získané základy lze potom systematicky rozvíjet v průběhu celé školní docházky.

Děti vychovávají dospělí tak, že vytváří podmínky pro osvojení zvyků a návyků chování u dětí. Rodiče disponují možností použít při usměrňování chování dětí odměnu nebo trest

a nesou tedy za výchovu dětí zodpovědnost. Nadužívané tělesné tresty snižují důstojnost dítěte a poškozují jeho psychiku. Ačkoliv se naše společnost od tělesných trestů ještě neodklonila, je toto téma poslední dobou dosti diskutované (Vaníčková, 2004).

V rodinné výchově je především důležitá konzistentnost, rodičovský zájem, kontrola a vřelost (Bůžek, 2009). S rostoucím věkem nabývají u dětí na významu také vrstevnické party.

3.2 Školní prostředí

Vzdělávací soustavu tvoří podle školského zákona (561/2004 Sb., ve znění pozdějších předpisů) školy a školská zařízení. Druhy škol jsou mateřské, základní, střední (včetně gymnázií, středních odborných škol a učilišť), konzervatoře, vyšší odborné školy, základní umělecké školy a jazykové školy s právem státní jazykové zkoušky. Školská zařízení reprezentují školská zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, školská poradenská zařízení, školská zařízení pro zájmové a další vzdělávání, školská účelová zařízení, výchovná a ubytovací zařízení, zařízení školního stravování, školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči.

Školu je možno vnímat jako specifické demokratické společenství. Dnešní škola je otevřenou institucí - kromě žáků, učitelů a nepedagogického personálu se participují na její organizaci rodiče, místní komunita, zřizovatel, školní inspekce a další spolupracující subjekty.

Školní prostředí lze charakterizovat prostorovou a věcnou stránkou (lokalita, začlenění do terénu, architektura, prvky interiéru), sociálně-psychickým klimatem (vztahy aktérů, jejich demografická struktura, image) a vnějším prostředím (celkové poměry v regionu, spolupráce školy s okolím). Škola plní podobně jako rodina několik významných funkcí: socializační, výchovnou, pečovatelskou, poradenskou, rekreační, profesionalizační a selektivní (Kraus, 2008).

Škola by měla podobně jako rodina představovat pro dítě bezpečné prostředí. Bohužel se ukazuje, že zejména na základních školách a učilištích (ostatní typy škol a školských zařízení nevyjímaje) dochází k porušování základních lidských práv, násilí a šikaně. Na nebezpečí šikanování ve školách upozorňuje Kolář (2005), který vnímá tento patologický jev jako šířící se epidemii. Současně však nabízí účinnou pomoc, řešení a návod k prevenci. Šikanování definuje následovně: „Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá

a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci“ (Kolář, 2005, s. 27).

Výchově k lidským právům je v rámci školní výuky nejčastěji věnována pozornost ve společenskovědních předmětech. Smyslem této výchovy je, aby žáci v dětském i dospělém věku dokázali bránit svá práva, nezůstali lhostejní k porušování práv druhých a nacházeli životní hodnoty. Přitom je důležité, aby uplatňování práv evokovalo u žáků také vědomí povinností. Školní vzdělávací program by měl být koncipován tak, aby žáci uměli v reálném světě využít to, co se při vyučování naučili.

P. Kopřiva a kol. konstatují, že v dnešní době roste socializační funkce školy. „Měla by položit základ všeobecného vzdělání, na něž bude navazovat vzdělání odborné. A současně rozvíjet a kultivovat naši schopnost žít v souladu sami se sebou, s druhými lidmi, přírodou i světem věcí“ (Kopřiva a kol., 2006, s. 256).

3.2.1 Školský zákon, školní řád a žákovské samosprávy

Školský zákon (č. 561/2004 Sb.) vymezuje následující práva žáků a studentů: právo na vzdělávání, právo na informace o průběhu a výsledcích svého vzdělávání, právo být volen a volit do školské rady (jsou-li zletilí), právo zakládat v rámci školy samosprávné orgány. U nezletilých žáků a studentů specifikuje jejich povinnosti následovně: řádně docházet do školy a řádně se vzdělávat, dodržovat školní řád a další předpisy, plnit pokyny školy a pedagogických pracovníků. Pozornost je věnována také výchovným opatřením, která může udělit či uložit ředitel školy, případně třídní učitel. Pozitivní charakter mají pochvaly a ocenění, negativní pak kázeňská opatření (podmíněné vyloučení a vyloučení, které lze použít pouze u žáka, který splnil povinnou školní docházku). Žákům se specifickými vzdělávacími potřebami nebo mimořádným nadáním může ředitel školy povolit vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu.

Pravidla chování na půdě školy se řídí nejen zákony, vyhláškami a metodickými pokyny. Důležitým regulátorem jsou školní řády, které si koncipují jednotlivé školy. Podmínky pro vydávání a schvalování stanoví školský zákon. Řád školy vydává ředitel po projednání pedagogickou radou a schválení školskou radou. Většina škol uveřejňuje školní řády i v elektronické podobě na svých webových stránkách nebo výňatky z něj jsou součástí žákovské knížky. Mnohdy jde o dosti obsáhlé dokumenty, které odrazují žáky od studování jednotlivých pasáží, což je na škodu věci.

Výstižná doporučení pro tvorbu kvalitního řádu školy uvádí Bůžek, Michalík (2000). Smysluplný školní řád by podle nich měl respektovat následující zásady:

- být v souladu s obecnými právními normami, zejména s Úmluvou o právech dítěte, zákonem o rodině, školským zákonem apod.,
- akceptovat mikroklima a atmosféru školy,
- při jeho tvorbě spolupracovat s pedagogy, žáky, studenty, rodiči,
- zvolit vhodný jazyk (srozumitelný, výstižný),
- podchytit podstatné náležitosti, nezacházet do podrobností,
- vhodným způsobem zveřejnit jeho obsah a seznámit s ním všechny zainteresované,
- dbát o dodržování ustanovení (Bůžek, Michalík, 2000).

S ustanoveními školního řádu jsou žáci seznamováni zpravidla na začátku školního roku, což obvykle stvrzují svým podpisem. Přesto se ve výzkumné části ukázalo, že velká část žáků obsah tohoto interního předpisu prakticky nezná. Je žádoucí, aby žáci vnímali paralelně se svými právy také práva učitelů a akceptovali je.

Význam žákovských samospráv spočívá v uplatňování práva dětí na participaci. Kraus (2008) podotýká, že samospráva umožňuje také získávat dovednosti při řízení, plánování a organizaci, ale děti nejsou kompetentní rozhodovat o všech otázkách.

Sdružování dětí a mládeže mělo u nás do r. 1989 monopolní ráz. Obnova demokratických poměrů přinesla do této oblasti vítané změny a umožnila vznik samospráv místního nebo mezinárodního dosahu. Nyní u nás existují rady, sněmy a parlamenty dětí a mládeže, které působí při školách, zařízeních volného času v obcích i na státní úrovni. Jako zastřešující organizaci lze označit Českou radu dětí a mládeže, která spolupracuje s Fórem evropské mládeže a institucemi Rady Evropy. Všechny typy samosprávných struktur umožňují spoluúčast dětí a mládeže na životě společnosti, rozšiřují obzory, přináší neocenitelné zkušenosti a respekt k lidským právům (Pávková a kol., 2008).

4 DÍTĚ JAKO ZODPOVĚDNÝ UŽIVATEL SVÝCH PRÁV

Zodpovědnost je důležitá lidská vlastnost, která svědčí o jistém stupni rozumového a morálního vývoje jedince. Pojem zodpovědnost lze obecně chápat jako svědomitý přístup a používá se ve spojení s různými oblastmi lidského konání: mít zodpovědnost k rodině, zodpovědný vztah k práci, ke svému zdraví, trestní zodpovědnost, hmotná zodpovědnost, rodičovská zodpovědnost, zodpovědnost za sebe, za druhé, za životní prostředí ...

K tomu, aby se dítě stalo zodpovědným uživatelem svých práv, musí dostat příležitost seznámit se s lidskými právy a porozumět jim. To je základním předpokladem k tomu, aby je také dokázalo správně a smysluplně užívat. Současně si musí uvědomovat své povinnosti, respektovat práva druhých a nést následky za své chování.

4.1 Důležité pojmy

Právo je chápáno jako „soubor pravidel lidského chování, jejichž dodržování je vynutitelné státní mocí. Tato pravidla jsou psána v zákonech a jiných právních předpisech“ (Varvařovský, 2004, s. 15).

Právní výchova je „výchova zaměřená na vytváření právního vědomí občanů, znalosti právních norem a zákonů a na jejich respektování“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 177).

Právní vědomí „tvoří dvě roviny – představy o právu a názory na právo“ (Varvařovský, 2004, s. 15).

4.2 Výchova k zodpovědnosti, kázeň, poslušnost, respekt, tolerance

Ve vztahu k dítěti by měl být uplatňován demokratický a respektující přístup. Mocenský model, který nebere v potaz názory druhých, vyvolává pocity strachu, obavy a bývá zdrojem konfliktů. Spoluúčast dětí nastupuje se svobodným vyjadřováním názorů a možností volby. Tímto se děti učí přijímat svůj díl zodpovědnosti za své chování jak doma, tak ve škole. Podstatou zodpovědnosti jsou vnitřně přijaté hodnoty, kterými se člověk řídí. V případě dítěte je míra zodpovědnosti zohledněna jeho věkem a rozumovou vyspělostí (Kopřiva a kol., 2006).

Dospělí často vyžadují po dětech kázeň, kterou rozumíme schopnost usměrnit své chování tak, aby bylo v souladu s pravidly a očekáváním okolí. Kázeň může být vynucená nebo přirozeně navozená. V prvním případě se dítě podřídí kvůli obavám z následků – nejčastěji trestů, ve druhém případě dospěje k rozhodnutí korigovat své chování na základě vnitřní motivace. Dodržování kázně lze vnímat i jako projev zodpovědnosti či ohleduplnosti. Nejen ve školním prostředí jsou nároky na udržení kázně oprávněné a pochopitelné za předpokladu, že je kázně dosaženo respektujícím přístupem. Neřešené kázeňské prohřešky se mohou rozvinout v závažné výchovné problémy. Učitelé mohou ve školách k dosažení kázně uplatnit nejen svou autoritu, systém odměn a trestů, ale i pravidla obsažená ve školních řádech. Vážnější prohřešky proti kázni bývají řešeny důtkami, případně sníženým stupněm z chování. Uvažuje se rovněž o zavedení poněkud diskutabilních trestů jako např. o dočasném vyloučení z vyučování či pravomoci k zabavení mobilního telefonu v souvislosti s kyberšikanou.

Otázkou poslušnosti se zabývá Kopřiva a kol. (2006), podle kterého tento pojem, jako synonymum slova „podřídít se“, představuje ve výchově dětí i z hlediska společenského určitá rizika. Konstatuje, že „kdykoliv vyžadujeme od dětí poslušnost, učíme je vlastně nepřijímat zodpovědnost za své konání“ (Kopřiva a kol., 2006, s. 260). Jde o to, že poslušný člověk se podřizuje autoritě, nedokáže se rozhodovat a je tudíž ovladatelný, manipulovatelný a zneužitelný. Jako opak poslušnosti vnímá Kopřiva zodpovědnost, kterou u dětí rozvíjí demokratický styl výchovy.

Za součást výchovy k zodpovědnosti je možno považovat také budování zdravého sebevědomí, sebeúcty, respekt k sobě i druhým lidem, podporu tolerance. Tyto hodnoty mají univerzální význam a přináší perspektivu rozvoje lidství v pravém slova smyslu.

Respekt k druhému člověku charakterizuje Kopřiva jako „ničím nepodmíněný ohled na jeho lidskou důstojnost a přijetí odlišnosti“ (Kopřiva a kol., 2006, s. 15).

Tolerance nabývá v dnešním globalizovaném světě na významu. Nestačí tolerovat jenom své blízké, přátele, známé, ale úcta, respekt a akceptace jiných kultur, ras, sociálních skupin a náboženství se stávají nezbytnými pro mírové soužití na celém světě.

Průcha (2006) pojímá multikulturní výchovu jako proces, který staví na znalostech, poznání a porozumění jiných národů s cílem dosáhnout jejich kooperace a koexistence. V českých školách je součástí školních vzdělávacích programů.

4.3 Výchova manipulativní a komunikativní

V posledních letech se hovoří o nebezpečí manipulace v souvislosti s výchovou, komunikací, chováním apod.

Za manipulaci lze označit strategické a cílené ovlivňování jiných lidí. Z tohoto pohledu je dítě obvykle usměrňováno a formováno svými rodiči v dobré víře, že bude co nejlépe připraveno na život, již od útlého dětství. Ale jde o to, do jaké míry je toto ovlivňování s přibývajícím věkem žádoucí a prospěšné. Například manipulace rodičů s dětmi v době rozvodových sporů může nabývat nežádoucích rozměrů. Tzv. programující rodič může dosáhnout toho, že se u dítěte rozvine syndrom zavrženého rodiče. To je jen jeden příklad negativní manipulace. Jako další bychom mohli zmínit manipulaci mediální.

Jako zvláštní fenomén popisuje polská autorka Alina Wróbel (2008) pedagogickou manipulaci, které dosud nebyla v pedagogických vědách věnována náležitá pozornost. Pojem pedagogické manipulace vnímá jako instrumentální působení a zvýšenou kontrolu pedagoga při dosahování cílů, což ve svém důsledku představuje hrozbu pro rozvoj lidské osobnosti. Pedagogickou manipulaci dělí výše uvedená autorka podle počtu účastníků na individuální, skupinovou a kolektivní. Rozlišuje mezi spontánní nebo cílenou pedagogickou manipulací a jako její metody uvádí: omezení svobody myšlení, neustálé změny pravidel chování, lichocení, omezování přístupu k informacím, hospodaření s hmotnými statky, angažování autorit, vyvolávání pocitů viny apod. Hlavní manipulativní strategie jsou postaveny na přesvědčení, že učitel je ve srovnání s žáky všemocný a vševědoucí (Wróbel, 2008).

Nástin manipulace v edukaci nalézáme též v Pedagogickém slovníku, podle kterého lze v obecné rovině takto vnímat vzdělávání a výchovu, které by ovšem neměly být poplatné požadavkům společnosti (Průcha, Walterová, Mareš, 2003).

Naproti tomu je výchova komunikativní vítaným východiskem a přístupem, neboť respektuje dítě jako autonomní lidskou bytost, jeho pocity, myšlenky, názory a neupírá mu právo na vyjádření, seberealizaci a právo vydat se vlastní cestou. „Manipulativní jednání zvýhodňující formální autoritu učitele – pedagogika manipulace, by mělo směřovat k pedagogice komunikace, která staví na komunikaci subjektů, jež se z tohoto procesu rodí“ (Bůžek, 2009, s. 3).

4.4 Dítě jako demokratický občan

Lidská práva jsou tu pro všechny lidi bez rozdílu. Děti i dospělí se s nimi setkávají každý den, aniž si to vždy plně uvědomují. Přitom skoro všechny naše činy mají povahu právních úkonů.

Má-li dítě – žák přijmout práva a povinnosti za své a zahrnout je do svého hodnotového systému, je důležité, aby byly v harmonii všechny tři složky psychiky – tzn. kognitivní, emotivní a behaviorální. Tato rovnováha předpokládá vybudování žádoucích a pevných postojů.

Zdařilý přehled o českém právu dítěte a žáka podává Holubkov (2005). Srozumitelnou a nenásilnou formou přibližuje chlapcům a dívkám, jak se orientovat v právním systému a upozorňuje, že práva s sebou nesou i povinnosti. D. Holubkov dětem doporučuje:

- v případě nejasností se zajímat o zákony, jejich čísla a příslušné paragrafy,
- sledovat Sbírku zákonů (předpisy Evropské unie pak v Úředním věstníku) a aktuální znění zákonů,
- mít na paměti, že neznalost zákona neomlouvá a práva jedince končí tam, kde začínají práva a svobody kteréhokoliv jiného člověka,
- být připraven na to, že je někdy třeba svá práva hájit,
- vědět, že sice nikdo nemá patent na správný výklad zákonů, ale předpisy mají svůj smysl,
- jednat v souladu s právem nestačí k čistému svědomí, důležité je dodržovat morálku.

Přehled dílčích práv a povinností, které nabývají děti v České republice s věkem, lze podle Holubkova (2005) shrnout následovně:

- od narození: právo na jméno a příjmení, státní občanství, výchovu atd.,
- od 6 let: povinná školní docházka,
- od 12 let: soud může dítěti se závažnými poruchami chování uložit ochrannou či ústavní výchovu,

- od 15 let: vystavení občanského průkazu, může žádat o pas, trestní zodpovědnost (soud může uložit opatření), může působit jako dobrovolník v ČR a uzavírat pracovní-právní vztahy, obvykle končí povinná devítiletá školní docházka, může získat řidičské oprávnění na malý motocykl (se souhlasem zákonného zástupce),
- od 16 let: uzavření sňatku se svolením soudu, povoleny interrupce (bez souhlas rodičů), může žádat o dávky státní sociální podpory, lovecký lístek (po složení zkoušky myslivosti) a zbrojní průkaz skupiny C (na školách s výukou myslivosti),
- 18 let: nabytím zletilosti získává jedinec úplnou způsobilost k právním úkonům.

Jestliže je právo chápáno jako minimum morálky, potom jeho kořeny nacházíme v rodinném prostředí, kde jsou položeny základy smyslu pro povinnost a dalších šlechetných lidských vlastností jako je ohleduplnost, prosociálnost a zodpovědnost.

4.5 Výchova dítěte jako zodpovědného uživatele práv

Výchova dítěte podle Úmluvy (čl. 29) má směřovat: k rozvoji jeho osobnosti, nadání, rozumových i fyzických schopností; k posilování úcty k lidským právům, základním svobodám, k rodičům dítěte, kultuře, jazyku, národním hodnotám i k jiným civilizacím, k přírodnímu prostředí; k přípravě dítěte na zodpovědný život ve svobodné společnosti, založené na snášenlivosti, rovnosti a přátelství mezi všemi národy.

Podle J. Delorse sestává vzdělávání na čtyřech pilířích: učit se poznávat, učit se žít s ostatními, učit se jednat, učit se být. [online]

Z těchto čtyř zásadních opor je třeba vycházet také při edukaci v oblasti lidských práv. S tímto pojetím koresponduje také praktická část této bakalářské práce, kde jsem se snažila zjistit, nakolik jsou uvedené pilíře aplikovány ve výuce, což se odráží ve struktuře použitého dotazníku.

V duchu Úmluvy a na základě inspirace dílem Hradečné, Hejlové, Novákové-Dědečkové (1996) lze závěrem této kapitoly uvést soubor doporučení, kudy by se výchova dítěte k zodpovědnosti mohla ubírat (srov. P. Brander, 2006, s. 19). Pro přehlednost je strukturována do čtyř hlavních oblastí:

- a) Informace, poznatky, znalosti (vědět – vím)
- důležitost pravidel, tradic a zvyklostí,

- právo, povinnost, spravedlnost, odpovědnost,
- spolupráce a soutěž mezi jednotlivci i skupinami,
- podobnost a různost kultur,
- instituce zabývající se ochranou lidských práv.

b) Dovednosti (umět – dovedu)

Komunikační:

- jasně formulovat a výstižně argumentovat,
- vyjádřit názor, postoj,
- vytknout chybu či opomenutí,
- schopnost naslouchat druhému.

Numerické:

- umět sbírat, zpracovávat a hodnotit data.

Studijní:

- najít informační zdroje, odlišit podstatné od nepodstatného,
- plánovat, studovat, organizovat projektovou práci.

Řešení problémů:

- identifikovat problém,
- nalézt priority a přednostně je řešit.

Osobní a sociální:

- pracovat v týmu, prosadit se nebo přizpůsobit,
- řídit se demokratickými zásadami, respektovat druhé.

Informatické:

- používat informační technologie.

c) Postoje (jednat – umím se chovat)

- vážit si demokracie,

- nezávislost myšlení, vlastní důstojnost, samostatnost,
- tvůrčí a vytrvalý přístup k problémům,
- smysl pro fair play, respekt pro zákon a práva ostatních,
- respekt pro jiný životní styl, názory, víru, oprávněné zájmy jiných, pro racionální argumentaci a nenásilné řešení konfliktů,
- angažovat se pro jiné lidi a věci veřejné, nezištná pomoc.

d) Morální kodex hodnot

Vést děti k utváření vlastního kodexu morálních hodnot, k poctivosti, pravdomluvnosti, píli, pracovitosti, sebeúctě a úctě k druhým. V diskuzích a historickém kontextu rozlišovat dobro a zlo, právo a nespravedlnost.

Děti by měly vnímat a chápat, že právo souvisí s povinnostmi a zodpovědností. Měly by žít v souladu se svým svědomím, obecnými normami a ostatními lidmi, neboť naše lidství je v societě.

P. Říčan charakterizuje socializaci člověka jako „vrůstání do společnosti, ve které máme žít. Společnost, tj. rodina, škola atd., nás přitom více či méně plánovitě a záměrně vede. Učí nás například, že máme celý svůj život chápat jako veliký, zodpovědný úkol: převzít to nejcennější, co nám nechali předkové a co nám předává bezprostředně předcházející generace, přidat k tomu, co dokážeme (nebo aspoň na tom poopravit, co se dá), a předat to – jako štafetový kolík – generaci svých dětí“ (Říčan, 2006, s. 30).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 PROJEKT VÝZKUMU

Povědomí dětí o lidských (a tedy i dětských) právech je utvářeno v sociálním prostředí – především v rodině a škole, svou roli sehrávají také vrstevníci, média apod. Každé dítě prochází jinými zkušenostmi, které ve výsledku ovlivňují jeho kompetence v oblasti dětských práv. Určitým zlomovým okamžikem ve vývoji žáka je ukončení povinné školní docházky a s ním spojené rozhodování o další studijní a profesní orientaci. Toto období předpokládá určitou zralost, zodpovědnost a nabytí znalostí včetně úrovně právního vědomí.

5.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je ověření a srovnání žákovských kompetencí v oblasti dětských práv u žáků 9. tříd základních škol a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií ve zlínském regionu.

Díličními cíli výzkumu je zjistit:

- a) Zda žáci znají svá lidská práva dítěte, své povinnosti a relevantní právní předpisy.
- b) Které instituce zabývající se ochranou práv dítěte žáci znají.
- c) Nakolik žáci dovedou rozpoznat, kdy jsou jejich práva porušována.
- d) Zda žáci vědí, jak se mají zachovat a na koho se obrátit v případě, že jsou dětská práva porušována.
- e) Jaký názor na tělesné tresty mají chlapci a děvčata před koncem povinné školní docházky.
- f) Z jakých zdrojů se žáci dovídají o dětských právech a zda tyto informace považují za dobře dostupné.
- g) Jsou-li dětská práva vyučována na I. nebo II. stupni základní školy.

5.2 Metody výzkumu

Jako výzkumnou metodu jsem s ohledem na větší počet respondentů a sociálně pedagogický charakter šetření zvolila dotazník. Podle Chráska (2007) je nezbytné věnovat velkou

pozornost nejen sestavování dotazníku, ale také objektivní interpretaci získaných dat. P. Gavora (2000, s. 106) zase podotýká, že „anonymní dotazníky přinášejí pravdivější odpovědi než neanonymní“. Součástí dotazníku byl průvodní dopis.

5.2.1 Metody sběru dat

Dotazník vlastní konstrukce (viz příloha P I) byl sestaven z 22 položek, tři položky se týkaly faktografických údajů a byly použity v závěrečné části. Respondenti odpovídali anonymně, což přispělo ke zvýšení validity výzkumu. Jednotlivé položky byly v souladu s cíli práce zaměřeny do čtyř oblastí:

- a) informovanost, vědomosti, znalosti,
- b) zdroje znalostí,
- c) osobní zkušenosti, názory, postoje,
- d) schopnosti řešit, aplikovat.

Ve struktuře dotazníku převažovaly položky uzavřené a polouzavřené. Ve dvou případech byla formulována otevřená položka a v jednom položka škálového typu. Dle instrukcí mohli respondenti u některých položek označit více odpovědí.

U sedmi položek byly nabídnuty typy odpovědí nevím, neumím posoudit, což je podle Gavora (2000) důležité proto, že respondentovi přináší možnost volby a nenutí jej k určité odpovědi. Tím se snižuje riziko zkreslení výsledků.

5.2.2 Podmínky výzkumu

Přiměřenost a srozumitelnost dotazníku jako celku jsem si nejprve ověřila na svých dětech a jejich kamarádech. Pro naplnění výzkumného záměru bylo třeba získat data od žáků základních škol a víceletých gymnázií zlínského regionu. Současně bylo klíčovým faktorem oslovit žáky, kteří si posledním rokem plní povinnou školní docházku. Podmínkou realizace výzkumu byl souhlas ředitelů oslovených škol a dobrovolnost respondentů. S ohledem na tyto skutečnosti bylo přistoupeno k účelovému výběru školy a případná volba třídy byla ponechána na řediteli školy.

5.2.3 Charakteristika výzkumného souboru

Výběr výzkumného vzorku byl záměrný. Průzkumu se zúčastnilo pět tříd 9. ročníků základních škol a tři třídy odpovídajících ročníků nižších stupňů víceletých gymnázií ve školním roce 2008/2009 v regionu Zlínska. Ze základních škol je zastoupena městská škola ze zlínského sídliště, škola obce Fryšták a škola v Želechovicích nad Dřevnicí, která je spádová pro okolní vesnice. Víceletá gymnázia reprezentuje zlínské Gymnázium Lesní čtvrť a Gymnázium Otrokovice. Z celkového počtu 205 žáků ve všech třídách se soubor zúžil na 170 respondentů (nepřítomnost ve vyučování během realizace šetření). Dva dotazníky musely být vyřazeny – v jednom případě měly odpovědi silný rasistický podtext a v druhém byl dotazník vyplněn jen zčásti. Výzkumný soubor tvořilo 168 chlapců a děvčat ve věku 14-15 let, z nichž 72 navštěvuje gymnázia a 96 základní školy. Strukturu zkoumaného vzorku respondentů dokresluje tabulka 1.

Tab. 1. Struktura zkoumaného vzorku respondentů podle škol, tříd a pohlaví

Škola	GYZL		GYOT	ZŠ Ok.	ZŠ Fryšták		ZŠ Žel.		celkem
Třída	4KA	4KB	KV	9C	9A	9B	9A	9B	
Celkový počet žáků ve třídách	30	27	30	23	28	28	19	20	205
Celkový počet účastníků šetření	24	23	25	15	25	22	18	18	170
Počet odevzdaných dotazníků	24	23	25	15	25	22	18	18	170
Počet vyřazených dotazníků	0	0	0	0	1	0	1	0	2
Počet vyhodnocených dotazníků	24	23	25	15	24	22	17	18	168
z toho chlapci	13	14	10	8	9	7	6	10	77
z toho dívky	11	9	15	7	15	15	11	8	91

V uvedené tabulce (a dalším textu) jsou použita následující označení škol a tříd:

GYZL – Gymnázium Zlín – Lesní čtvrť; GYOT – Gymnázium Otrokovice; ZŠ Ok. - Základní škola Zlín, Okružní; ZŠ Fryšták – Základní škola Fryšták; ZŠ Žel. – Základní škola Zlín, Želechovice nad Dřevnicí.

4KA, 4KB – kvarty osmiletého gymnázia; KV – kvarta šestiletého gymnázia, 9A, B, C – deváté třídy základních škol.

Mezi respondenty je 45,8 % chlapců a 54,2 % dívek. Žáci gymnázií představují 42,9 % a žáci základních škol 57,1 % všech respondentů. Tento poměr zastoupení je vhodný i pro možná orientační srovnávání podle zvolených kritérií.

5.2.4 Administrace dotazníku

Výzkum probíhal v měsících listopadu a prosinci 2008. Z oslovených škol bylo všude, až na jednu výjimku, umožněno šetření realizovat. Po předchozí konzultaci s vedením školy byl dojednáán termín a podmínky výzkumu. Distribuci dotazníků jsem zajišťovala osobně. Téma nebylo předem avizováno, ani žáci nebyli nijak upozorněni na chystaný průzkum, který byl uskutečněn v rámci vyučovací hodiny za přítomnosti vyučujícího. Na úvod byli žáci vždy seznámeni s cílem šetření a byly jim uděleny základní pokyny k vyplnění dotazníku. Samotné zpracování dotazníků trvalo ve třídách v průměru 15 minut a obešlo se bez jakýchkoliv problémů. Podmínky pro všechny respondenty byly rovnocenné, což přispělo k objektivnosti vyslovených závěrů.

Návratnost dotazníků byla vzhledem k organizaci šetření 100%.

Vyplněné dotazníky jsem roztřídila podle škol, tříd a pohlaví. Získaná data jsem zpracovala čárkovací metodou a převedla do tabulek programu MS Excel. K dalšímu zpracování a interpretaci výsledků jsem využila statistické metody jako výpočet četností, průměrů a procentuálního vyjádření.

5.2.5 Otázky výzkumu a pracovní hypotézy

„Hypotézou se rozumí předpoklad, tvrzení, podmíněný výrok o vztazích mezi dvěma nebo více proměnnými, přitom hypotéza se chápe jako odpověď na výzkumnou otázku“ (Maňák, Švec, 2004, s. 14).

Pro výzkum zaměřený na povědomí žáků zlínských škol o právech dítěte před ukončením povinné školní docházky byly formulovány následující problémy a hypotézy:

Problém 1: Mají žáci devátých tříd základních škol horší vědomosti o dětských právech než žáci odpovídajících ročníků víceletých gymnázií?

Hypotéza (H1)

Žáci devátých tříd základních škol mají o dětských právech horší vědomosti než žáci odpovídajících ročníků víceletých gymnázií.

Problém 2: Setkávají se žáci devátých tříd základních škol s porušováním dětských práv častěji než žáci odpovídajících ročníků víceletých gymnázií?

Hypotéza (H2)

Žáci devátých tříd základních škol se s porušováním dětských práv setkávají častěji než žáci odpovídajících ročníků víceletých gymnázií.

Problém 3: Projevuje se před koncem školní docházky více tolerance pro tělesné tresty u chlapců nebo u děvčat?

Hypotéza (H3)

Před koncem povinné školní docházky se pro tělesné tresty projevuje více tolerance u chlapců než u děvčat.

Problém 4: Jsou rozdíly ve schopnostech aplikovat znalosti o dětských právech mezi žáky devátých tříd základních škol a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií?

Hypotéza (H4)

U žáků devátých tříd základních škol a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií nejsou rozdíly ve schopnostech aplikovat znalosti o dětských právech.

Problém 5: Jsou žáci víceletých gymnázií lépe informováni o institucích zabývajících se ochranou práv dítěte než žáci devátých tříd základních škol?

Hypotéza (H5)

Žáci víceletých gymnázií jsou o institucích zabývajících se ochranou práv dítěte lépe informováni než žáci devátých tříd základních škol.

6 FREKVENČNÍ A DISTRIBUČNÍ ANALÝZA ZÍSKANÝCH DAT

Uspořádáno podle položek dotazníku. V návaznosti na vyslovené hypotézy jsem rozdělila položky dotazníku do skupin podle čtyř sledovaných oblastí uvedených v bodě 3.2.1. Jednotlivé odpovědi jsou zpracovány do tabulek, případně pro lepší názornost doplněny grafem.

6.1 Vyhodnocení položek dotazníku

6.1.1 Informovanost, vědomosti a znalosti žáků

K informovanosti, vědomostem a znalostem respondentů v oblasti dětských práv se vztahují položky č. 1, 2, 3, 13.

K položce č. 1: Za dítě jsem podle Úmluvy o právech dítěte považován/a do věku?

Záměrem bylo dozvědět se, zda žáci končící povinnou školní docházkou znají věkovou hranici mezi dětstvím a dospělostí v našem právním systému.

Tab. 2. Znalost právní hranice dětství a dospělosti podle typu škol

Položka č.1	Gymnázia		Základní školy		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
do 12 let	1	1,4	3	3,1	4	2,4
do 15 let	42	58,3	42	43,8	84	50,0
do 18 let	29	40,3	51	53,1	80	47,6
Celkem	72	100,0	96	100,0	168	100,0

V tabulce jsou zaznamenány výsledky odpovědí členěné podle typu školy. Na tuto otázku odpovědělo pouze 47,6 % všech respondentů správně. Vyšší úspěšnost je jednoznačně u žáků základních škol. Je patrné, že 50 % respondentů se domnívá, že jsou za dítě považováni do věku 15 let, což mohlo být ovlivněno záměnou s vyšší věkové hranice trestní odpovědnosti, které byla v době výzkumu věnována velká pozornost v médiích.

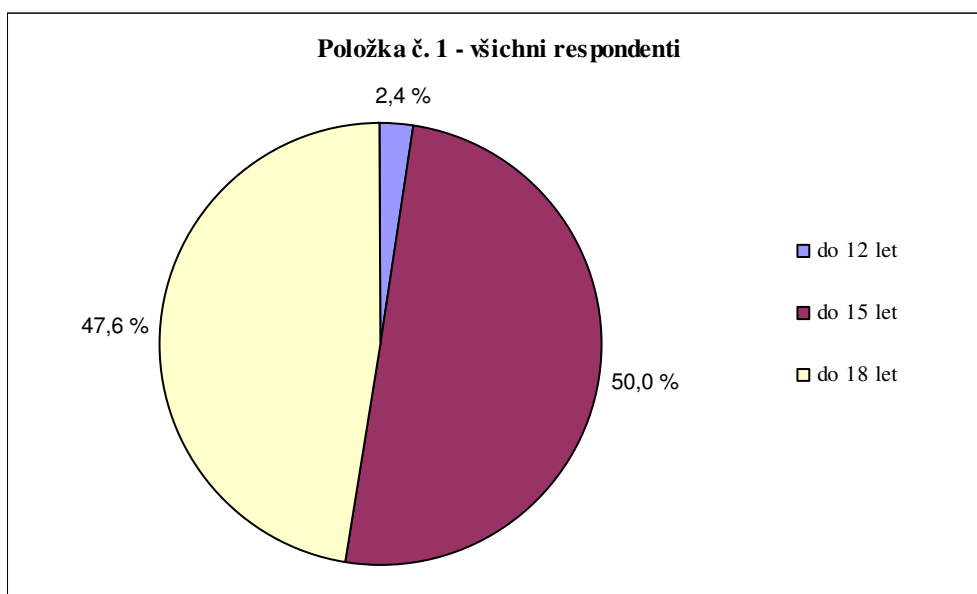
Dále byly srovnány odpovědi podle pohlaví a byl vyhodnocen celkový pohled všech respondentů.

Tab. 3. Znalost právní hranice dětství a dospělosti podle pohlaví

Položka č.1	Chlapci		Dívky		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
do 12 let	1	1,3	3	3,3	4	2,4
do 15 let	41	53,9	43	46,7	84	50,0
do 18 let	34	44,7	46	50,0	80	47,6
Celkem	76	100,0	92	100,0	168	100,0

Z výše uvedených výsledků nevyplývají žádné podstatné rozdíly mezi odpověďmi chlapců a děvčat.

Graf 1. Celkové vyhodnocení odpovědí všech respondentů k položce č. 1

Pouze 48 % respondentů odpovědělo správně na položenou otázku a plná polovina dotázaných se domnívá, že dítětem jsou pouze do věku 15-ti let. Tento stav je důsledkem našeho právního systému, kdy dílčí práva získává dítě postupně s rostoucím věkem. Dosažením věku 15-ti let se práva a povinnosti dětí zásadním způsobem rozšiřují. Tato skutečnost může u mládeže vyvolávat dojem, že právně přestávají být dosažením této věkové hranice dětmi.

K položce č. 2: Uved' aspoň tři svá práva.

Zjišťovali jsme, zda jsou respondenti schopni pojmenovat některá dětská práva, zda jsou schopni si je uvědomit, a případně z četnosti odpovědí zjistit, kterým právům přiřkládají

větší či menší význam. Žáci neměli na výběr žádnou možnost, položka byla formulována jako otevřená.

Tab. 4. Práva dětí uváděná podle tříd a škol

Položka č. 2	GYZL		GYOT	ZŠ Ok.	ZŠ Fryšták		ZŠ Žel.		Celkem
	4KA	4KB	KV	9C	9A	9B	9A	9B	
PRÁVO NA OSOBNÍ SVOBODU	12	12	16	5	13	14	7	6	85
PRÁVO NA VZDĚLÁNÍ	9	17	18	10	5	2	6	6	73
PRÁVO NA ŽIVOT	5	7	4	3	0	2	5	8	34
PRÁVO ŽÍT V RODINĚ	4	3	6	3	0	1	2	3	22
PRÁVO NA VÝŽIVU, OBLEČENÍ	0	1	8	0	0	2	2	2	15
PRÁVO NA LÉKAŘSKOU PÉČI	0	6	2	1	0	0	0	0	9
PRÁVO NA VLASTNICTVÍ	2	1	1	0	2	0	0	2	8
PRÁVO NA SOUKROMÍ	0	0	1	2	0	1	1	1	6
PRÁVO NA VOLNOST POHYBU	1	2	0	0	0	1	1	1	6
PRÁVO NA VÝCHOVU	1	2	0	2	0	0	0	0	5
PRÁVO NA NÁBOŽENSTVÍ, VÍRU	2	0	0	0	1	0	2	0	5
PRÁVO ZALOŽIT RODINU	1	0	0	2	0	0	0	1	4
PRÁVO NA OBHÁJCE	1	1	1	0	0	1	0	0	4
PRÁVO NA VOLNÝ ČAS	1	1	1	0	0	1	0	0	4
PRÁVO ZNÁT RODIČE	0	0	0	1	0	0	0	0	1
PRÁVO SHROMAŽĎOVAT SE	1	0	0	0	0	0	0	0	1
PRÁVO NA SOCIÁLNÍ ZAJIŠTĚNÍ	0	0	0	1	0	0	0	0	1
Celkem	40	53	58	30	21	25	26	30	283

Výčet práv uvedených v tabulce byl převzat z odpovědí v dotaznících. Pouze v ojedinělých případech bylo použito třídících kritérií (např. svoboda myšlení a projevu byly zahrnuty mezi právo na osobní svobodu). Největší prioritou v oblasti práv je pro dotázané žáky právo na osobní svobodu, což je pro tuto věkovou kategorii příznačné. Na druhém místě uvádí respondenti právo na vzdělání, které je, jak vyplývá z údajů v tabulce, důležité obzvláště pro žáky gymnázií. Teprve na dalších místech figuruje právo na život a práva zaručující základní životní potřeby jako je výživa, ošacení, bydlení.

Další rozbor dotazníků ukázal, že ze vzorku respondentů celých 19,0 % nebylo schopno u této položky uvést ani jeden příklad svého práva. Žáci gymnázií byli schopni celkově vyjmenovat více než jeden z příkladů lidských práv dítěte.

K položce č. 3: Uved' aspoň tři své obecné povinnosti dítěte.

Podobně jako u předchozí položky bylo snahou zmapovat, zda si žáci jsou vědomi, že mají své povinnosti vůči okolí. Opět se jednalo o nestrukturovanou položku.

Tab. 5. Povinnosti dětí uváděné podle tříd a škol

Položka č. 3	GYZL		GYOT	ZŠ Ok.	ZŠ Fryšták		ZŠ Žel.		Celkem
	4KA	4KB	KV	9C	9A	9B	9A	9B	
ŠKOLNÍ DOCHÁZKA	19	18	25	14	19	18	6	11	130
POSLOUCHAT RODIČE	2	10	10	7	1	10	1	9	50
MORÁLNÍ CHOVÁNÍ	2	6	9	2	3	8	2	1	33
OSOBNÍ POVINNOSTI	5	3	5	1	1	6	8	3	32
TRESTNÍ ZODPOVĚDNOST	0	5	1	1	1	2	4	0	14
NEPOŽÍVAT ALKOHOL	0	0	4	1	0	0	1	2	8
DODRŽOVAT ŠKOLNÍ ŘÁD	0	2	1	0	0	0	0	0	3
Celkem	28	44	55	26	25	44	22	26	270

Spektrum odpovědí obsahovalo méně kategorií než u předchozí položky. Také v tomto případě se jeví vhodné nastavit třídící kritérium, které umožnilo zařadit obdobné odpovědi do určité kategorie (např. uklízet pokojík, mít pořádek ve věcech, venčit psa bylo zahrnuto mezi osobní povinnosti).

Dominantní povinností je pro žáky povinná školní docházka, která byla uvedena téměř v polovině odpovědí. To mohlo být částečně ovlivněno prostředím, ve kterém bylo šetření prováděno (na půdě školy) a také faktem, že šlo o žáky, kteří v tomto školním roce končí povinnou školní docházku. Respondenti si též vesměs uvědomují, že mají poslouchat své rodiče. Tyto nejčastěji jmenované povinnosti korespondují s nejbližším a nejvýznamnějším prostředím žáků – s rodinou a školou. Přesto 13,7 % respondentů nevedlo příklad ani jedné povinnosti. Rozdíly mezi odpověďmi žáků základních škol a gymnázií nebyly nijak zásadní.

K položce č. 13: O které právní normě jsi slyšel/a nebo ses s ní setkal/a?

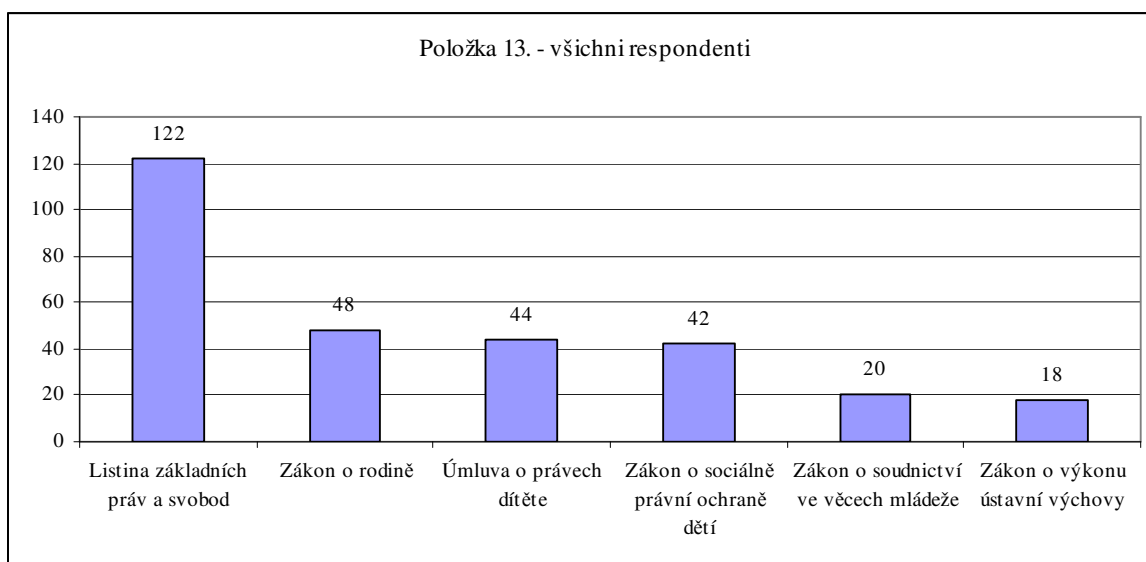
Úkolem bylo ozřejmit, se kterými právními normami se žáci setkali. Přitom mohli označit více z šesti nabízených možností.

Tab. 6. Povědomí respondentů o existenci právních norem podle tříd a škol

Položka č. 13	GYZL		GYOT	ZŠ Ok.	ZŠ Fryšták		ZŠ Žel.		Celkem
	4KA	4KB	KV	9C	9A	9B	9A	9B	
Listina základních práv a svobod	21	20	17	13	19	10	7	15	122
Zákon o rodině	6	2	10	12	4	4	4	6	48
Úmluva o právech dítěte	4	6	8	5	5	5	6	5	44
Zákon o sociálně právní ochraně dětí	4	2	10	3	7	12	3	1	42
Zákon o soudnictví ve věcech mládeže	2	2	4	1	3	3	2	3	20
Zákon o výkonu ústavní výchovy	1	2	5	1	4	3	0	2	18
Celkem	38	34	54	35	42	37	22	32	294

Nejčastěji označenou normou byla Listina základních práv a svobod, dále zákon o rodině a teprve na třetím místě figuruje Úmluva o právech dítěte (Graf 2.). Tato skutečnost může mít souvislost se školními osnovami, probíraným učivem, osvětou a osobními zkušenostmi žáků. Např. děti rozvádějících se rodičů jsou mnohdy v důsledku nepříznivých okolností obeznámeny se svými právy a existencí norem, které je garantují. Obdobně je tomu u dětí, které se dopouští trestné činnosti nebo jsou s nimi výchovné problémy jiného rázu. Ačkoliv je zákon o sociálně-právní ochraně stěžejním zákonem, ukázalo se, že není dostatečně známým předpisem.

Graf 2. Celkové vyhodnocení odpovědí všech respondentů k položce č. 13

6.1.2 Zdroje znalostí

Ke zjištění zdrojů znalostí žáků souvisejících s problematikou dětských práv sloužily položky č. 4, 5, 7, 15.

K položce č. 4: Poučil Tě někdo o dětských právech a povinnostech?

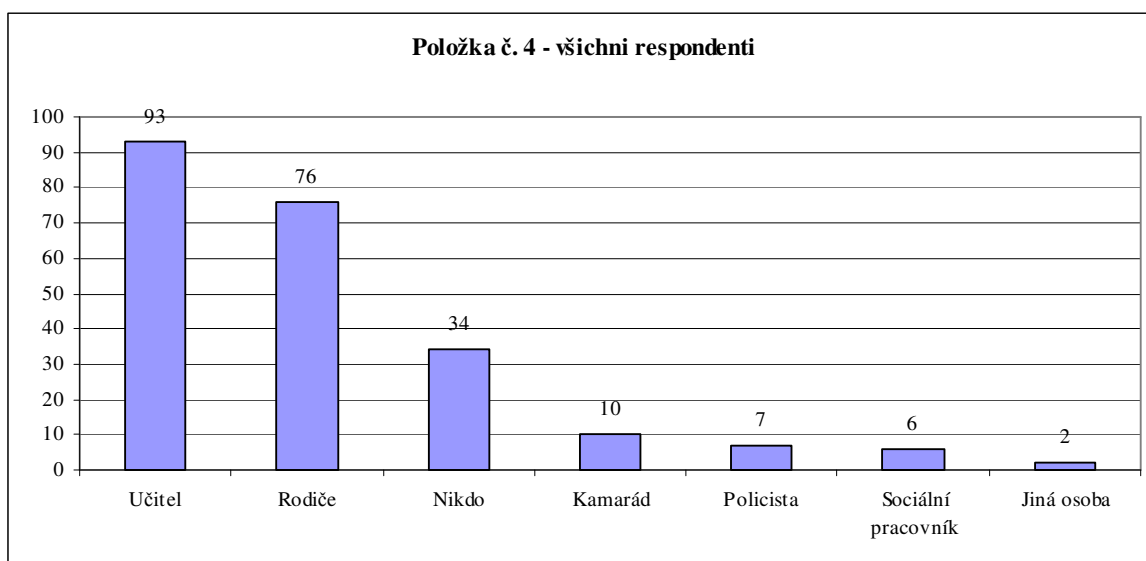
Otázka měla ukázat, které osoby se nejvíce podílí na osvětě v oblasti dětských práv z pohledu žáků končících povinnou školní docházkou. Respondenti měli na výběr předem připravené odpovědi (a mohli jich označit více), současně mohli využít nabídky jiné odpovědi.

Tab. 7. Osoby, které nejčastěji poučily děti o jejich právech a povinnostech

Položka č. 4	GYZL		GYOT	ZŠ Ok.	ZŠ Fryšták		ZŠ Žel.		Celkem
	4KA	4KB	KV	9C	9A	9B	9A	9B	
Učitel	12	13	14	12	7	8	14	13	93
Rodiče	4	7	10	5	15	16	7	12	76
Nikdo	10	6	6	0	6	4	1	1	34
Kamarád	0	0	2	0	0	1	3	4	10
Policista	0	0	2	1	1	1	0	2	7
Sociální pracovník	0	0	2	2	0	0	1	1	6
Jiná osoba	0	0	2	0	0	0	0	0	2
Celkem	26	26	38	20	29	30	26	33	228

Potvrdil se předpoklad, že nejčastěji žáky informují učitelé a rodiče. Za pozornost stojí údaj, že 34 dotázaných uvedlo, že je nikdo nepoučil. Ostatní osoby z nabídky jsou zastoupeny spíše zanedbatelně. Ze svých zkušeností odvozují, že policistu a sociálního pracovníka mohlo uvést jako zdroj informací dítě tzv. ohrožené. Ve dvou případech, kde figurovaly v odpovědích jiné osoby, se jednalo o starší sourozence.

Graf 3. Celkové vyhodnocení odpovědí všech respondentů k položce č. 4

K položce č. 5: Myslíš si, že máš dostatek informací o svých právech?

Snahou bylo získat názor respondentů, nakolik se cítí být informováni o svých právech.

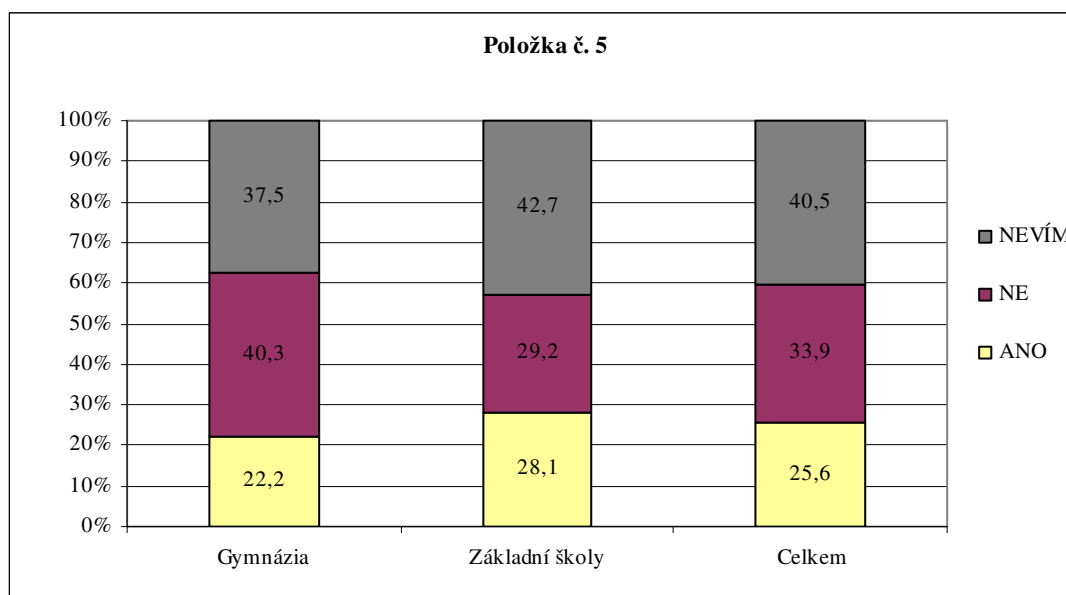
Výběr odpovědí byl zúžen na možnosti ano – ne – nevím.

Tab. 8. Názor na dostatek informací dle typu škol

Položka č.5	Gymnázia		Základní školy		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
ANO	16	22,2	27	28,1	43	25,6
NE	29	40,3	28	29,2	57	33,9
NEVÍM	27	37,5	41	42,7	68	40,5
Celkem	72	100,0	96	100,0	168	100,0

Zjištěné údaje vypovídají o tom, že 40,3 % žáků gymnázií pociťuje nedostatek těchto informací a pouze 22,2 % si myslí, že jich má dostatek. U respondentů základních škol uvedlo 28,1 %, že mají dostatek informací o svých právech a 29,2 % má opačný názor. Na základních školách ovšem převládá skupina žáků, kteří odpovídají nevíím.

Graf 4. Celkové vyhodnocení položky č. 5 podle typu školy

K položce č. 7: Myslíš si, že jsou u nás informace o právech dítěte dobře dostupné?

Touto otázkou byl sledován pohled žáků na dostupnost zdrojů o právech dítěte. Strukturovaná položka předkládala pouze varianty odpovědí ano – ne. Za podmínky, že položka nabízí pouze dvě vzájemně se vylučující odpovědi, hovoříme o položkách dichotomických (Chráška, 2007).

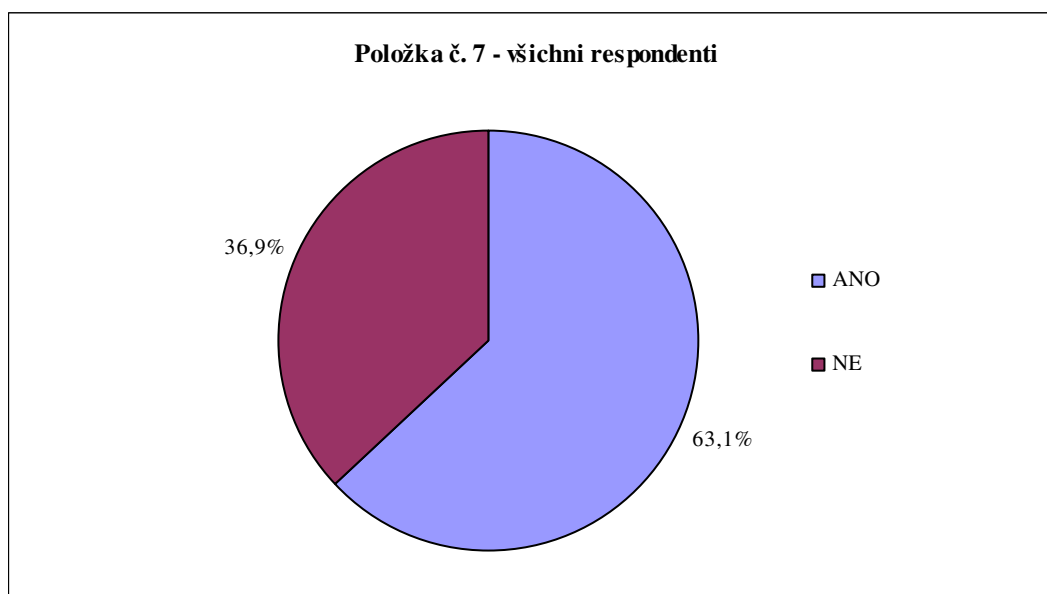

Tab. 9. Názor žáků na dostupnost informací o právech dítěte podle typu školy

Položka č. 7	Gymnázia		Základní školy		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
ANO	46	63,9	60	62,5	106	63,1
NE	26	36,1	36	37,5	62	36,9
Celkem	72	100,0	96	100,0	168	100,0

Ukázalo se, že 63,1 % žáků zastává názor, že informace z této oblasti jsou dobře dostupné. Ani srovnání výsledků gymnázií a základních škol nevykazuje žádnou odlišnost. Názory všech respondentů na dostupnost informací o dětských právech znázorňuje graf č. 7. Upřesnění zdrojů informací přináší v dalším textu položka č. 12 (str. 58).

Graf 5. Celkové vyhodnocení odpovědí všech respondentů k položce č. 7

K položce č. 15: Ve škole jste dětská práva a) neprobírali, b) probírali na I./II. stupni?

V této položce jsem sledovala, nakolik je problematika dětských práv probírána na jednotlivých stupních základního vzdělávání z pohledu žáků. Respondenti mohli v případě, že dětská práva ve škole probírali, označit obě možnosti (na I. i II. stupni), případně upřesnit, v jakém předmětu.

Tab. 10. Jak vnímají žáci začlenění problematiky dětských práv do výuky v jednotlivých třídách a školách

Položka č. 15	GYZL		GYOT	ZŠ Ok.	ZŠ Fryšták		ZŠ Žel.		Celkem
	4KA	4KB	KV	9C	9A	9B	9A	9B	
Neprobírali	8	12	14	2	10	12	2	2	62
Probírali na I. stupni	2	2	0	0	1	3	1	0	9
Probírali na II. stupni	15	10	11	13	14	10	14	16	103
Celkem	25	24	25	15	25	25	17	18	174

Podle očekávání se zřejmě na školách věnuje pozornost otázce dětských práv na druhém stupni v předmětu občanská výchova, případně rodinná výchova. Ojedinele se vyskytly případy, kdy se žáci s touto problematikou setkali na prvním stupni (v předmětu prvouka). Odpovědi žáků mohly být ovlivněny časovým odstupem mezi prováděním dotazníkového šetření a dobou, kdy se o dětských právech učili. Přesto to svědčí o tom, že buď tuto látku neprobírali nebo probírali, ale neefektivně. Podle mého názoru by mělo být již na prvním stupni každé dítě obeznámeno se svými právy i povinnostmi, a to vhodnými výukovými metodami a organizačními formami, které by rozvíjely klíčové kompetence žáků. Překvapivě velký počet žáků gymnázií uvedl, že tuto problematiku ve škole nikdy neprobírali, stejně tak se vyjádřili i žáci ZŠ Fryšták. Přínosem pro tyto i další školy by mělo být zavedení nových školních vzdělávacích programů, které se zaměřují na rozvoj klíčových kompetencí v této oblasti.

6.1.3 Osobní zkušenosti, názory a postoje

K objasnění osobních zkušeností, názorů a postojů žáků v oblasti dětských práv byly využity položky č. 8, 9, 10, 11, 16, 17.

K položce č. 8: Máš nějakou zkušenost s porušováním dětských práv?

Účelem bylo zjistit, zda si žáci dokážou uvědomit situace, ve kterých dochází k porušování práv a jakou mají s tímto jevem zkušenost (osobní, zprostředkovanou, žádnou). Mohli přitom volit jednu nebo více ze čtyř daných možností, včetně neutrální odpovědi - neumím posoudit. Nebylo přitom sledováno, zda žák sám porušuje práva jiných nebo jsou porušována práva jeho. Pozornost byla soustředěna na samotný jev porušování dětských práv.

Pokud žáci označili, že mají nějakou zkušenost, následně upřesňovali její okolnosti v položce č. 9 a 10, v opačném případě pokračovali položkou č. 11.

Tab. 11. Osobní zkušenosti s porušováním dětských práv podle tříd a škol

Položka č. 8	GYZL		GYOT	ZŠ Ok.	ZŠ Fryšták		ZŠ Žel.		Celkem
	4KA	4KB	KV	9C	9A	9B	9A	9B	
Nemám zkušenost	14	8	6	6	12	2	4	4	56
Neumím posoudit	4	5	8	2	2	6	5	5	37
Vlastní zkušenost	1	4	2	3	6	6	4	3	29
Zkušenost u vrstevníků	6	7	10	4	4	8	4	6	49
Celkem	25	24	26	15	24	22	17	18	171

Porovnáním údajů v tabulce s celkovými počty respondentů jednotlivých typů škol lze vyčíst, že na gymnáziích nemá žádnou zkušenost s porušováním dětských práv 38,9 % žáků, zatímco na základních školách je to pouhých 29,2 %. Nějakou zkušenost (vlastní nebo u vrstevníků) má 37,5 % žáků gymnázií, v případě žáků základních škol je to celá polovina. Zkušenosti, kdy k porušování práv mělo dojít u vrstevníků, jsou na obou typech škol srovnatelné. Větší rozdíly se tedy objevily v případě, že šlo o zkušenost vlastní – žáci základních škol se setkávají častěji s porušováním dětských práv než gymnazisté.

Nijak významně se neliší počty žáků sledovaných škol, kteří mají dojem, že neumí posoudit, zda k porušování dětských práv došlo. Zde jsou opět patrné celkové rezervy v žákovských kompetencích.

Sledovaný jev již vykazuje souvislost s následným okruhem položek zaměřených na schopnosti řešit a aplikovat, neboť demonstruje schopnost žáků analyzovat situaci a kriticky ji vyhodnotit.

K položce č. 9: V jaké oblasti ses setkal/a s porušováním práv?

V této polouzavřené položce měli žáci možnost vyjádřit se k tomu, v jaké oblasti se setkali s porušováním práv. Volili mezi nabídnutými možnostmi, opět mohli označit více variant, případně využít nabídky volné odpovědi.

Musíme vzít v úvahu, že tuto a následující položku vyplňovali pouze respondenti, kteří v předchozí položce připustili nějakou zkušenost s porušováním dětských práv. Tento podsoubor tedy zahrnuje 40 % žáků ze základního souboru žáků gymnázií a 50 % žáků základních škol.

Respondenti neprojeví ochotu blíže konkretizovat oblast porušování práv, orientovali se na předložené typy odpovědí.

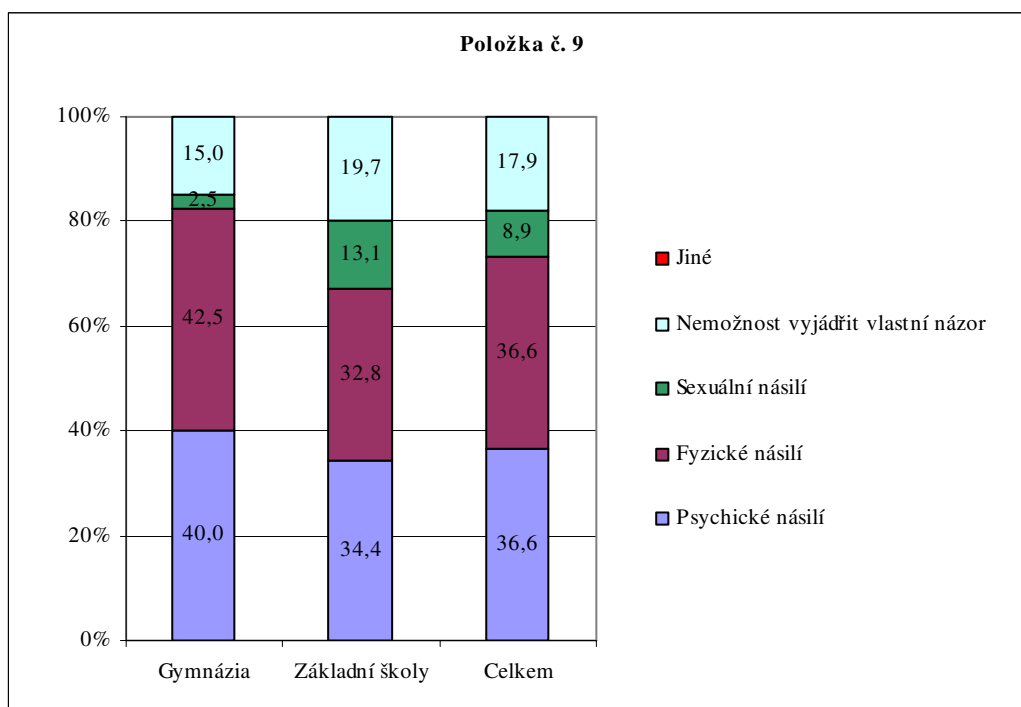
Tab. 12. Oblasti porušování práv podle typu školy

Položka č. 9	Gymnázia		Základní školy		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Psychické násilí	16	40,0	21	34,4	37	36,6
Fyzické násilí	17	42,5	20	32,8	37	36,6
Sexuální násilí	1	2,5	8	13,1	9	8,9
Nemožnost vyjádřit vlastní názor	6	15,0	12	19,7	18	17,9
Jiné	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Celkem	40	100,0	61	100,0	101	100,0

Na základě údajů v tabulce lze konstatovat, že bez ohledu na typ školy se žáci ve stejné míře setkávají s násilím fyzickým i psychickým. Problémy s nemožností vyjádřit svůj názor uvedlo 17,9 % žáků podsouboru. Nikdo nevyužil možnosti uvést jinou variantu porušování práv. Za velmi znepokojující považují skutečnost, že 8 žáků základních škol a 1 žák gymnázia mají zkušenost s násilím v oblasti sexuální. Oceňují, že respondenti byli ochotni odpovědět i na citlivé otázky týkající se jejich soukromí.

V rámci dotazníkového šetření nebylo zjišťováno, jak byly jednotlivé situace řešeny a zda se dětem dostalo náležité pomoci a ochrany.

Graf 6. Celkové vyhodnocení položky č. 9 podle typu školy

K položce č. 10: Kde k porušování práv došlo?

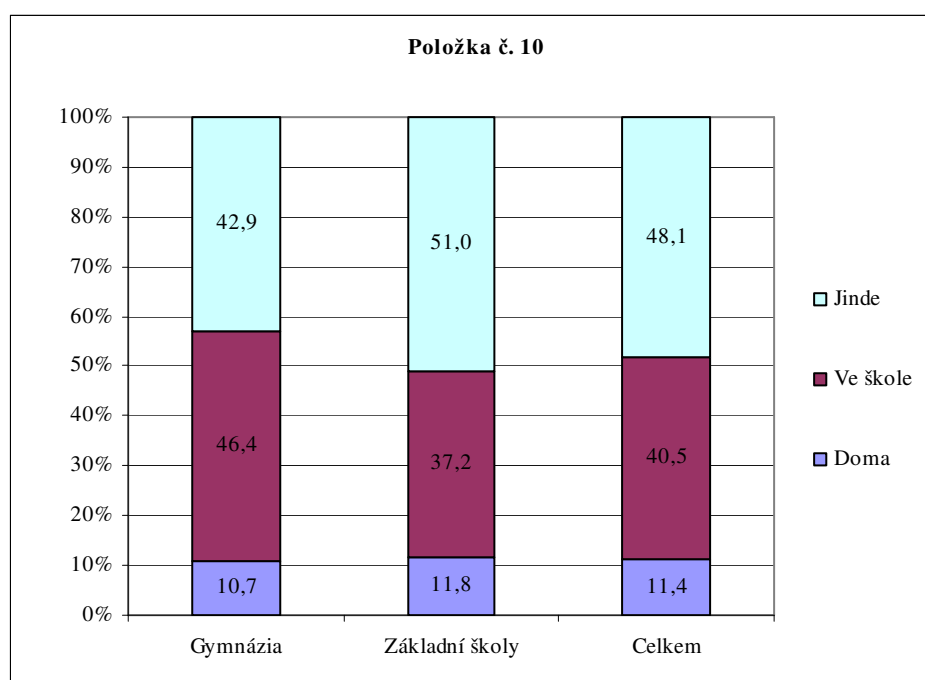
V souvislosti s předchozí položkou bylo mým zájmem zjistit, v kterém prostředí (doma, ve škole, jinde) se odehrává ponejvíce případů porušování dětských práv. Počet respondentů se opět zúžil v návaznosti na položku č. 8 a na položku č. 9, neboť se týkal těch, kteří uvedli, že mají zkušenost s porušováním dětských práv. Prověřovala jsem, zda negativní zkušenosti prožívali či registrovali v domácím, školním nebo jiném prostředí.

Tab. 13. Označené prostředí porušování práv podle typu školy

Položka č. 10	Gymnázia		Základní školy		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Doma	3	10,7	6	11,8	9	11,4
Ve škole	13	46,4	19	37,2	32	40,5
Jinde	12	42,9	26	51,0	38	48,1
Celkem	28	100,0	51	100,0	79	100,0

Většina respondentů podsouboru uvedla údaj jinde, aniž by ho blíže specifikovala. Za povšimnutí stojí poměrně vysoká četnost odpovědí, které se vztahují k nerespektování dětských práv na půdě školy. Objevují se také případy porušování dětských práv v domácím prostředí. Z formulace položek č. 9 a 10 nelze posoudit souvislosti mezi typem porušování práva a prostředím, kde k němu dochází.

Graf 7. Celkové vyhodnocení položky č. 10 podle typu školy

K položce č. 11: Souhlasíš s tělesným trestáním dětí?

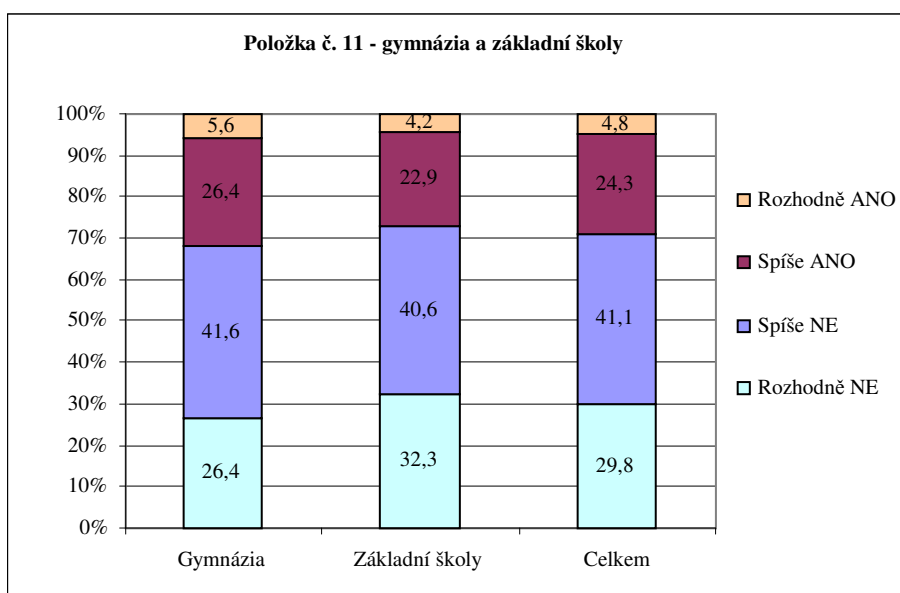
Položka zjišťovala, jaké jsou postoje žáků k tělesným trestům. Respondenti měli možnost vybírat z odpovědí rozhodně ano – spíše ano – spíše ne – rozhodně ne. Nejprve jsem se zaměřila na srovnání postojů žáků podle typu školy.

Tab. 14. Postoje žáků k tělesnému trestání dětí podle typu školy

Položka č. 11	Gymnázia		Základní školy		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Rozhodně ANO	4	5,6	4	4,2	8	4,8
Spíše ANO	19	26,4	22	22,9	41	24,3
Spíše NE	30	41,6	39	40,6	69	41,1
Rozhodně NE	19	26,4	31	32,3	50	29,8
Celkem	72	100,0	96	100,0	168	100,0

Můžeme konstatovat, že žáci základních škol i gymnázií jsou spíše proti fyzickému trestání dětí. Také zbývající odpovědi vykazují srovnatelné postoje, přičemž jednoznačně souhlasí s tělesnými tresty jen minimum respondentů.

Graf 8. Celkové vyhodnocení položky č. 11 podle typu školy

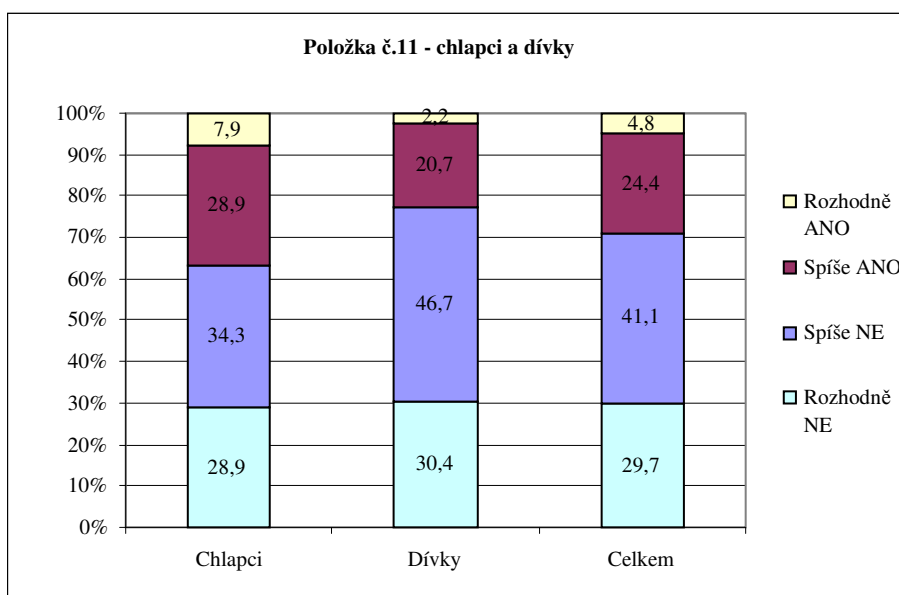
V otázce tělesných trestů se ještě jako zajímavé nabízelo srovnání postojů mezi děvčaty a chlapci, což je zachyceno v následující tabulce a grafu.

Tab. 15. Postoje žáků k tělesnému trestání dětí podle pohlaví

Položka č. 11	Chlapci		Dívky		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Rozhodně ANO	6	7,9	2	2,2	8	4,8
Spíše ANO	22	28,9	19	20,7	41	24,4
Spíše NE	26	34,3	43	46,7	69	41,1
Rozhodně NE	22	28,9	28	30,4	50	29,7
Celkem	76	100,0	92	100,0	168	100,0

Z celkového počtu 92 dívek se plných 46,7 % přiklání k odpovědi spíše ne a 30,4 % zvolilo rozhodně ne. U chlapců jsou tyto hodnoty nižší, zdají se být více tolerantní k fyzickým trestům. S tělesnými tresty rozhodně souhlasí 7,9 % chlapců.

Graf 9. Celkové vyhodnocení položky č. 11 podle pohlaví

K položce č. 16: Jsou podle Tvého názoru práva dětí a žáků vyjádřena ve školním řádu Tvé školy?

Záměrem bylo zjistit, zda jsou žáci obeznámeni s existencí školního řádu a pravidly v něm obsažených. Snahou bylo také přiblížit, nakolik registrují, že školní řád upravuje jejich práva a povinnosti na půdě školy. Nabídka připravených odpovědí sestávala z možností ano – ne – nevím.

Tab. 16. Význam školního řádu podle tříd a škol

Položka č. 16	GYZL		GYOT	ZŠ Ok.	ZŠ Fryšták		ZŠ Žel.		Celkem
	4KA	4KB	KV	9C	9A	9B	9A	9B	
Ano	12	16	14	7	12	7	11	12	91
Nevím	11	6	11	3	7	5	4	4	51
Ne	1	1	0	5	5	10	2	2	26
Celkem	24	23	25	15	24	22	17	18	168

Převážná většina respondentů se správně domnívá, že jsou jejich práva obsažena ve školním řádu. To ovšem ještě neznamená, že tyto odpovědi vychází ze znalosti školního řádu jejich školy. Je možné, že tuto skutečnost pouze dovodili. Je s podivem, že se 26 žáků domnívá, že jejich školní řád nezahrnuje části, které by se věnovaly dětským právům. Zbývajících 51 respondentů neví, jaký je skutečný stav.

Z mého studia školních řádů dotyčných škol vyplynulo, že dětská práva reflektují více či méně podrobně ve svých řádech základní školy i gymnázia. Vyvážený školní řád co do poměru práv a povinností žáků včetně odkazu na Úmluvu o právech dítěte má např. Gymnázium Zlín - Lesní čtvrť.

K položce č. 17: Přivítal/a bys, aby bylo otázce dětských práv věnováno ve škole více prostoru?

Pozornost byla soustředěna na to, zda žáci cítí potřebu získávat informace o dětských právech na půdě školy. K zamyšlení nad touto skutečností je mohl přivést také tento dotazník. Varianty odpovědí byly omezeny nabídkou ano – ne – nevím.

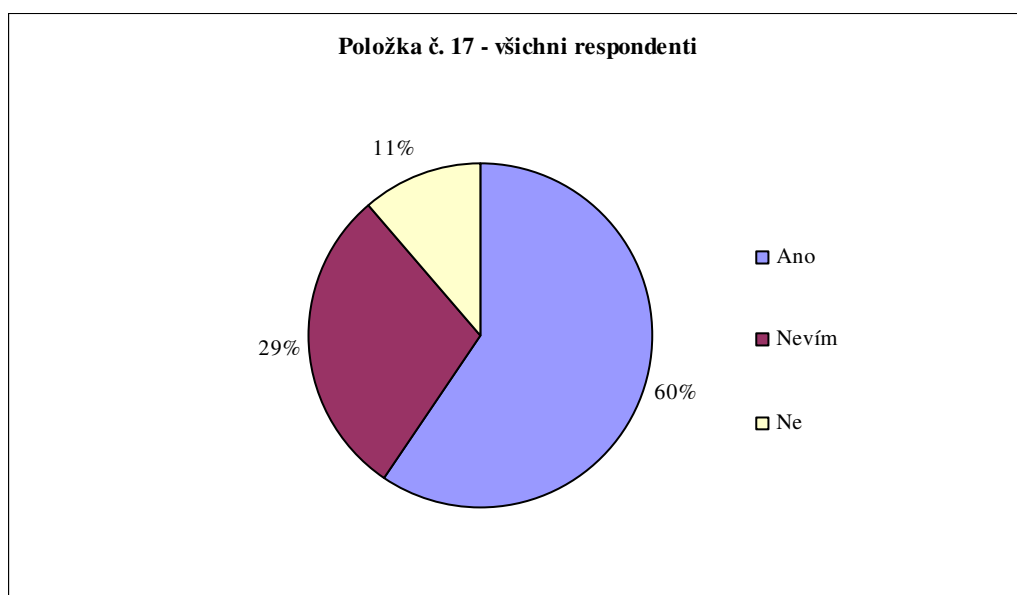
Tab. 17. Potřeby vzdělávání žáků v oblasti dětských práv podle typu školy

Položka č. 17	GYZL		GYOT	ZŠ Ok.	ZŠ Fryšták		ZŠ Žel.		Celkem
	4KA	4KB	KV	9C	9A	9B	9A	9B	
Ano	12	12	16	11	16	19	8	6	100
Nevím	9	7	6	4	7	2	5	9	49
Ne	3	4	3	0	1	1	4	3	19
Celkem	24	23	25	15	24	22	17	18	168

Dle tabulky si 100 respondentů přeje, aby bylo ve škole věnováno otázce dětských práv více prostoru. Dále 49 žáků uvedlo, že neví a 19 žáků tuto potřebu nemá. Je evidentní, že zájem o rozšíření výuky o předmětnou oblast převažuje, pouze jednotlivci ve sledovaných třídách zájem nemají.

Graf 10. Celkové vyhodnocení odpovědí všech respondentů k položce č. 17

6.1.4 Schopnosti řešit, aplikovat

Poslední skupina otázek soustředila pozornost na schopnosti řešit problémy a aplikovat tak své znalosti a dovednosti v běžném životě. Patří sem položky č. 6, 12, 14, 18, 19.

K položce č. 6: Znáš nějaké instituce, které se zabývají ochranou práv dítěte?

Cílem bylo zmapovat přehled žáků o organizacích, které se svou činností zabývají ochranou dětských práv. Respondenti volili mezi odpověďmi ano - ne a v případě kladné odpovědi měli instituci upřesnit.

Tab. 18. Výčet institucí dle odpovědí respondentů a podle typu školy

Položka č. 6	GYZL		GYOT	ZŠ Ok.	ZŠ Fryšták		ZŠ Žel.		Celkem
	4KA	4KB	KV	9C	9A	9B	9A	9B	
NE	19	16	15	12	17	13	14	16	122
LINKA SOS	3	3	4	2	4	7	1	1	25
JINÉ – DD, UNICEF	2	2	5	0	1	1	0	0	11
OSPOD	0	2	2	0	3	1	2	0	10
FOD - Klokánek	0	0	0	1	0	0	0	0	1
PČR	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Celkem	24	23	26	15	25	22	17	18	170

Bohužel se ukázalo, že v této oblasti jsou kompetence žáků zcela nedostatečné. Celkem 122 respondentů ze 168 uvedlo, že žádnou instituci nezná. To skýtá dvojitý pohled na věc –

může jít o zcela zásadní nedostatek ve všeobecném přehledu nebo se děti nemusely v rámci spokojeného života o existenci předmětných institucí zajímat.

Jen minimum respondentů dokázalo uvést příklad instituce zabývající se ochranou dětských práv. Jejich výčet je spíše sporý, nicméně zachycuje v praxi zaangažované instituce. Nejčastěji v odpovědích figurovala Linka SOS, která má ve Zlíně dlouholetou tradici (vznikla v r. 1995) a průběžně se věnuje osvětové činnosti. Na druhém místě respondenti uváděli dětské domovy a v pěti případech mezinárodní organizaci UNICEF (Dětský fond Organizace spojených národů). Srovnatelný počet jmenoval OSPOD (oddělení sociálně právní ochrany dětí) – hovorově nazývaný „sociálka“. V jednom případě žáci uvedli Klokánek (zařízení Fondu ohrožených dětí) a Policii České republiky. Je možné, že si žáci pouze nedali do souvislostí, jaké instituce dětem pomáhají chránit a naplňovat jejich práva, přesto je výsledek dosti zarážející a zřejmě svědčí o nedostatečné osvětě.

Osobně jsem předpokládala, že sociální pracovníce OSPOD budou hojně v tomto výčtu zastoupeny, což se nepotvrdilo. Tato skutečnost by měla být impulzem k tomu, že je třeba veřejnost a zejména nezletilé děti průběžně informovat o náplni a poslání této instituce.

K položce č. 12: Vyhledával/a jsi nebo zjišťoval/a někdy konkrétní informace týkající se Tvých práv?

Položka měla objasnit, zda respondenti sami někdy pátrali po informacích v oblasti dětských práv, případně na koho se přitom obraceli. To by mohlo naznačovat, že řešili nějaký problém a přiblížit, jak se k němu postavili. Označit mohli v kladném případě více odpovědí. Pokud uvedli, že sami dohledávali informace, měli možnost upřesnit, kde tak činili.

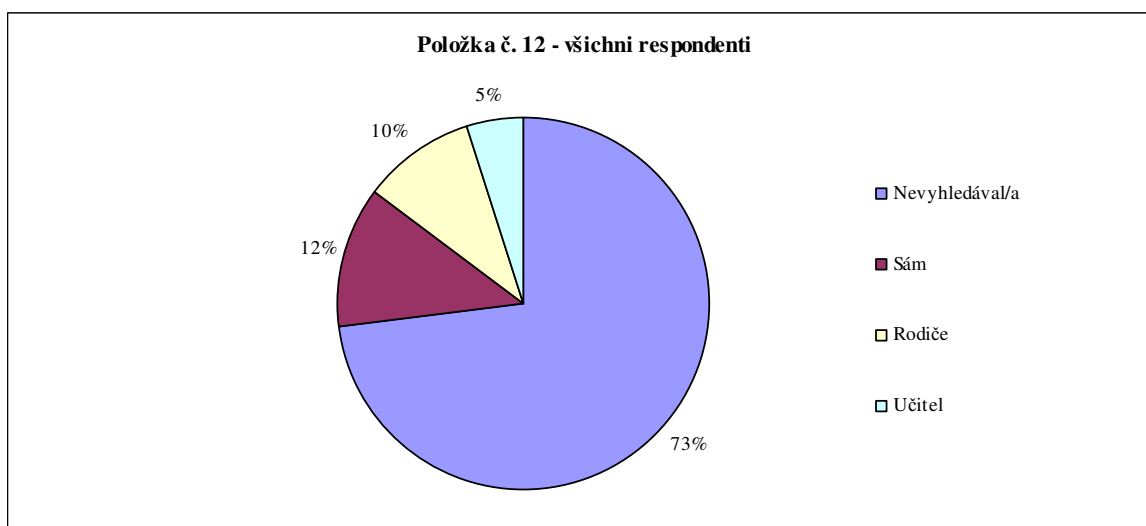
Tab. 19. Vyhledávání informací o dětských právech podle tříd a škol

Položka č. 12	GYZL		GYOT	ZŠ Ok.	ZŠ Fryšták		ZŠ Žel.		Celkem
	4KA	4KB	KV	9C	9A	9B	9A	9B	
Nevyhledával/a	19	19	18	13	20	14	13	14	130
Sám	4	1	5	0	3	3	3	3	22
Rodiče	1	4	3	2	0	6	0	1	17
Učitel	0	1	0	1	2	1	2	2	9
Celkem	24	25	26	16	25	24	18	20	178

Výsledky ukazují, že 130 respondentů informace o dětských právech nevyhledávalo a nezjišťovalo. Zbývajících 48 respondentů využilo některou z nabízených alternativ nebo jejich kombinaci. Převažuje zájem o osobní dohledání informací, a to především z internetu

či tisku. Část respondentů z podsouboru se obrátila na rodiče a v několika případech na učitele. Volba osoby pramení zřejmě z povahy problému. V přístupu žáků jednotlivých tříd a škol nebyly registrovány rozdíly. Plných 73 % respondentů nemělo potřebu zjišťovat informace ohledně svých práv.

Graf 11. Celkové vyhodnocení odpovědí všech respondentů k položce č. 12

K položce č. 14: Myslíš si, že potřebuješ svolení rodičů (nebo jiného dospělého), aby ses vyjadřoval/a k záležitostem, které se Tě týkají?

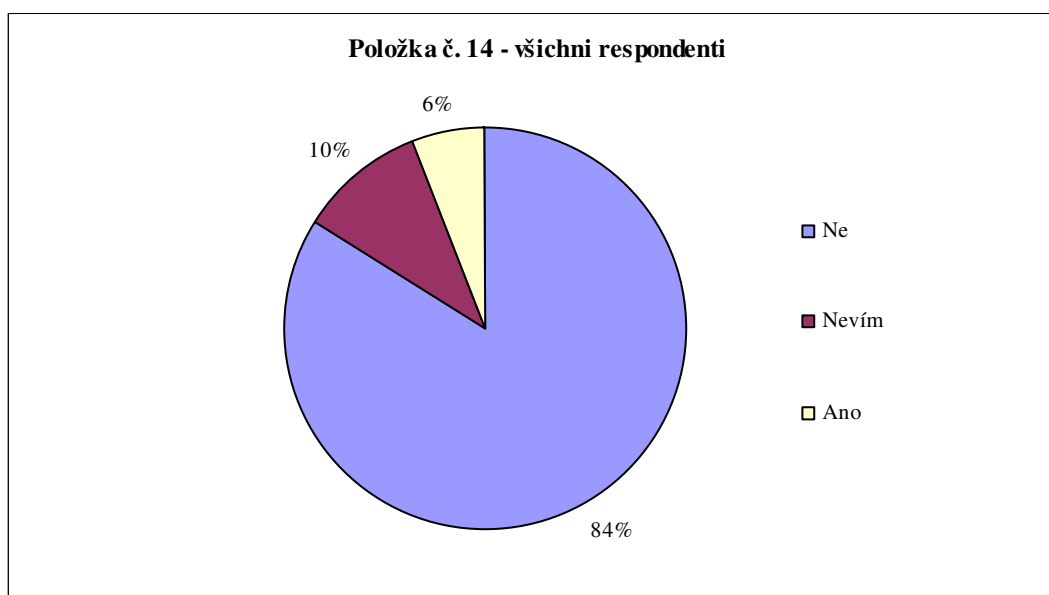
Položka sledovala, zda si jsou respondenti vědomi práva na vlastní názor a svobodu projevu bez ohledu na souhlas či stanovisko rodičů (zákonných zástupců), případně jiné dospělé osoby. Ujasnění si této skutečnosti je významné proto, aby se žáci nebáli projevit a věděli, že jejich slovo má nějakou váhu a musí se mu věnovat náležitá pozornost.

Tab. 20. Domněnky žáků k možnosti projevit svůj názor bez souhlasu rodičů podle tříd a škol

Položka č. 14	GYZL		GYOT	ZŠ Ok.	ZŠ Fryšták		ZŠ Žel.		Celkem
	4KA	4KB	KV	9C	9A	9B	9A	9B	
Ne	21	19	22	11	20	18	16	14	141
Nevím	1	2	2	2	3	3	1	3	17
Ano	2	2	1	2	1	1	0	1	10
Celkem	24	23	25	15	24	22	17	18	168

Jak vyplývá z tabulky, všichni respondenti jsou (až na výjimky) obeznámeni s tím, že se mohou vyjadřovat k záležitostem, které se jich týkají bez svolení rodičů, případně jiné dospělé osoby. Toto platí shodně u žáků gymnázií i základních škol.

Graf 12. Celkové vyhodnocení odpovědí všech respondentů k položce č. 14

I přes celkově příznivý výsledek stojí za povšimnutí, že si 10 % žáků není jisto, zda potřebuje k projevení svého názoru souhlas rodičů a 6 % se dokonce domnívá, že je jejich souhlas nezbytný. Prioritou v oblasti informovanosti je, aby všechny děti bez rozdílu věděly, že se s žádostí o pomoc mohou obrátit na příslušné instituce i samy, bez vědomí či svolení zákonných zástupců. Tento fakt může přispět k včasnému a úspěšnému řešení situace ohroženého dítěte.

Nutno dodat, že obecně s právem na projevení názoru souvisí požadavek, aby tak bylo učiněno slušnou a nenásilnou formou.

K položce č. 18: Jak se nejspíš zachováš, kdyby někdo porušoval Tvá práva nebo práva Tvých vrstevníků?

Záměrem bylo získat přehled o reakcích a postupech žáků při řešení problémů s porušováním dětských práv. Šlo o to, zda se projeví pasivně či aktivně, pokud by je nebo vrstevníka někdo krátil či ohrožoval na jejich právech. Respondenti měli na výběr z uvedených možností a současně měli k dispozici vlastní variantu. Označit mohli více odpovědí a řada z nich toho využila.

Tab. 21. Reakce na porušování dětských práv podle pohlaví

Položka č. 18	Chlapci	Dívky	Celkem
Obrátím se na rodiče	30	46	76
Budu se bránit sám	33	34	67
Obrátím se na kamaráda	13	27	40
Obrátím se na učitele	14	25	39
Obrátím se na policii	8	8	16
Obrátím se na Linku SOS	5	7	12
Nevím	3	6	9
Obrátím se na sociálního pracovníka	2	6	8
Nechám si to pro sebe	6	0	6
Obrátím se na jinou osobu/instituci	1	3	4

Ukázalo se, že žáci ze základních škol i gymnázií preferují obdobné postupy. Určité rozdíly vykazují přístupy dívek a chlapců, což dokladuje tabulka. Chlapci mají tendence bránit se sami, na druhém místě volí pomoc rodičů, poté učitele a kamaráda. Dívky preferují podporu rodičů, následně by se zkusily bránit samy a teprve potom by hledaly pomoc u kamarádů a učitele. Žádná z dívek by si záležitost nenechala pro sebe. Celkem 9 respondentů připustilo, že neví, co by měli udělat. Jako jinou osobu nebo instituci mínili své sourozence a občanskou poradnu.

K položce č. 19: Vzpomeneš si na situaci, kdy jsi ve škole svým jednáním porušil/a práva spolužáka/spolužákyňe?

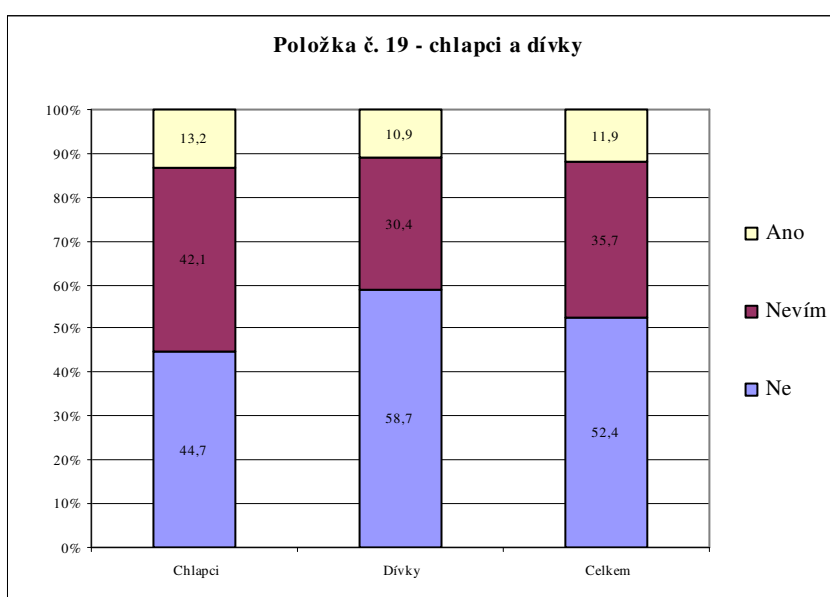
Závěrečná otázka zjišťovala, nakolik si žáci uvědomují, zda se sami ve škole dopouštějí porušování práv druhých. Cílem této položky bylo přimět respondenty k zamyšlení nad vlastní zodpovědností a také skutečností, že jejich práva končí tam, kde začínají práva druhého člověka. Odpověď bylo možno variantou ano – ne – nevím a v případě souhlasné odpovědi byl ponechán prostor na stručné upřesnění, jak bylo právo porušeno.

Tab. 22. Reflexe vlastního chování podle pohlaví

Položka č. 19	Chlapci		Dívky		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Ano	10	13,2	10	10,9	20	11,9
Nevím	32	42,1	28	30,4	60	35,7
Ne	34	44,7	54	58,7	88	52,4
Celkem	76	100,0	92	100,0	168	100,0

To, že někdy porušili práva spolužáků, si sebekriticky uvědomuje 13,2 % chlapců a 10,9 % dívek. Na druhou stranu 58,7 % dívek a 44,7 % chlapců tuto možnost odmítá. Odpověď nevím zvolilo 42,1 % chlapců a 30,4 % dívek. Z uvedeného vyplývá, že chlapci nejen více porušují normy, ale také jich více není schopno vyhodnotit, zda se nežádoucího chování již dopouští. Jen málo respondentů našlo odvahu popsat, jak porušili práva spolužáků. Na základní škole se vyskytly tyto prohřešky: „něco jsem mu rozbil“, „urazila jsem a posmívala se“, „rvačka, šťouchání“, „podpálila jsem vlasy“, „zmlátila jsem ji“, „znehodnotil jsem spolužákovi obličej“, „omezoval jsem osobní svobody“. Na gymnáziích se objevily tyto výpovědi: „někomu byly odebrány věci“, „výsměch, nadávky“, „nedala jsem prostor k vyjádření názoru druhým“, „psychické“, „zmlátil jsem spolužáka“, „zamkl jsem ho v šatně“.

Graf 13. Vyhodnocení položky č. 19 podle pohlaví

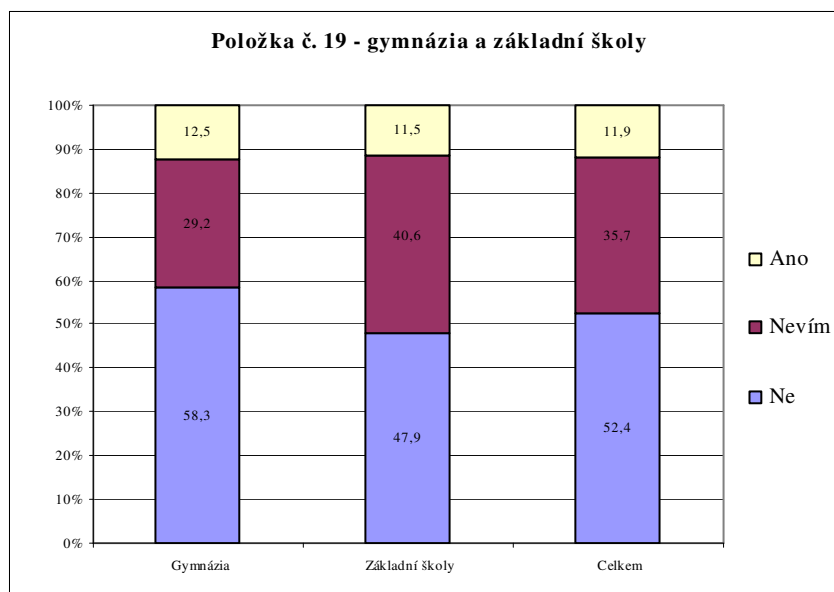
Tab. 23. Reflexe vlastního chování podle typu školy

Položka č.19	Gymnázia		Základní školy		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Ano	9	12,5	11	11,5	20	11,9
Nevím	21	29,2	39	40,6	60	35,7
Ne	42	58,3	46	47,9	88	52,4
Celkem	72	100,0	96	100,0	168	100,0

Rozdíly v četnosti u žáků gymnázií a základních škol jsou patrné zejména u odpovědí ne a nevím. Zatímco u žáků gymnázií si 58,3 % respondentů nevybavuje, že by porušilo práva spolužáků, na základních školách je to 47,9 %. Zajímavý je fakt, že žáci gymnázií nedovedou vyhodnotit překračování norem ve 29,2 %, ale na základní škole je to 40,6 %.

Výstupy svědčí o tom, že žáci gymnázií si lépe uvědomují, kdy porušují a neporušují normy a ve srovnání se žáky základní školy je menší procento těch, kteří to neumějí posoudit.

Graf 14. Vyhodnocení položky č. 19 podle typu školy

7 VZTAHOVÁ ANALÝZA ÚDAJŮ ZÍSKANÝCH VÝZKUMEM

7.1 Posouzení platnosti stanovených hypotéz

Hypotéza (H1): Žáci devátých tříd základních škol mají o dětských právech horší vědomosti než žáci odpovídajících ročníků víceletých gymnázií.

Na základě vyhodnocení položek č. 1, 2, 3 a 13 dotazníku konstatuji, že rozdíly ve vědomostech žáků devátých tříd základních škol a žáků odpovídajících ročníků víceletých gymnázií nejsou výrazné. Žáci gymnázií projevili větší rozsah vědomostí pouze u položky č. 2, v níž měli respondenti za úkol vyjmenovat alespoň tři svá dětská práva. *Hypotéza se nepotvrdila.*

Hypotéza (H2): Žáci devátých tříd základních škol se s porušováním dětských práv setkávají častěji než žáci odpovídajících ročníků víceletých gymnázií.

Na základě vyhodnocení položky č. 8 se potvrdilo, že žáci devátých tříd základních škol se s porušováním dětských práv u vlastní osoby či u vrstevníků setkávají častěji než žáci odpovídajících ročníků víceletých gymnázií. *Hypotéza se potvrdila.*

Hypotéza (H3): Před koncem povinné školní docházky se pro tělesné tresty projevuje více tolerance u chlapců než u děvčat.

Podle odpovědí u položky č. 11 konstatuji, že chlapci projevují více tolerance pro tělesné tresty než dívky. *Hypotéza se potvrdila.*

Hypotéza (H4): U žáků devátých tříd základních škol a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií nejsou rozdíly ve schopnostech aplikovat znalosti o dětských právech.

S odkazem na výstupy položek č. 12, 14, 18 a 19 hodnotím, že schopnosti žáků devátých tříd základních škol a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií aplikovat znalosti o dětských právech jsou srovnatelné. Celkově se však jeví na velmi nízké úrovni. *Hypotéza se potvrdila.*

Hypotéza (H5): Žáci víceletých gymnázií jsou o institucích zabývajících se ochranou práv dítěte lépe informováni než žáci devátých tříd základních škol.

Podle odpovědí u položky č. 6 bylo zjištěno, že žáci víceletých gymnázií nejsou lépe informováni o institucích zabývajících se ochranou dětských práv než žáci devátých tříd základních škol. Ukázalo se, že drtivá většina žáků obou typů škol není schopna uvést příklad takovéto instituce. *Hypotéza se nepotvrdila.*

8 ODPOVĚDI NA OTÁZKY FORMULOVANÉ V DÍLČÍCH CÍLECH VÝZKUMU

Dílčí cíle výzkumu byly vyhodnoceny následovně:

a) Zda žáci znají svá lidská práva dítěte, své povinnosti a relevantní právní předpisy.

V rámci výzkumu se ukázalo, že žáci základních škol i gymnázií mají problém uvést příklady svých základních práv i povinností. Celkem 19 % respondentů nebylo schopno vyjmenovat ani jeden příklad práva a 13,7 % neuvedlo žádnou povinnost. Nejfrekventovanějšími právy jsou právo na osobní svobodu, vzdělání a život. Mezi povinnostmi dominuje povinná školní docházka, žáci si také uvědomují, že mají poslouchat své rodiče a pomáhat v domácnosti. Zajímavé výsledky vyplývají z odpovědí respondentů týkajících se právních předpisů. Převážná většina žáků (122) již slyšela o existenci Listiny základních práv a svobod. Srovnatelný, ale ne příliš povzbudivý, počet žáků má povědomí o dalších předpisech: zákon o rodině (48), Úmluva o právech dítěte (44) a zákon o sociálně-právní ochraně dětí (42). Ačkoliv se stát přijetím Úmluvy zavázal k široké informovanosti dětí a veřejnosti o jejich zásadách, není dosud u nás dostatečně známým dokumentem. Lze konstatovat, že povědomí dětí o existenci Úmluvy je u žáků základních škol i gymnázií v době před ukončením povinné školní docházky na velmi nízké úrovni. Otázkou zůstává, nakolik znají Úmluvu učitelé a rodiče.

b) Které instituce zabývající se ochranou práv dítěte žáci znají.

Ukázalo se, že drtivá většina respondentů (122) nezná žádnou instituci zabývající se ochranou dětských práv. Ani žáci gymnázií nevykázali větší přehled ve srovnání s žáky základních škol. Toto odhalení naznačuje možnou systémovou chybu, nedostatečnou osvětu a mezeru ve školních osnovách. Je i námětem pro zamyšlení nad činností orgánů sociálně-právní ochrany dětí, kterému jsou v této oblasti státem svěřeny nejvýznamnější kompetence.

c) Nakolik žáci dovedou rozpoznat, kdy jsou jejich práva porušována.

Žáci jsou vnímaví k porušování dětských práv, registrují tento negativní jev u sebe i svých vrstevníků. Nějakou zkušenost (vlastní nebo u vrstevníků) má v tomto směru výrazně více žáků základních škol (50 %) než gymnázií (37,5 %).

d) Zda žáci vědí, jak se mají zachovat a na koho se obrátit v případě, že jsou dětská práva porušována.

Z výzkumu vyplývá, že při porušování práv se žáci nejčastěji obrací o pomoc na své rodiče, kamarády a učitele. Současně je však druhou volenou variantou, že se pokusí bránit sami. Nejmenší četnost odpovědí byla registrována u institucí jako je policie a OSPOD. I když je pochopitelné, že se děti v případě potíží obrací na své nejbližší, přesto je znepokojující, že profesionální pomoc příslušných institucí je pro ně druhotná. Tato skutečnost koresponduje i se závěry v bodě b). Je potěšitelné, že jen málo respondentů (chlapců) by si problém nechal samo pro sebe.

e) Jaký názor na tělesné tresty mají chlapci a děvčata před koncem povinné školní docházky.

Celkově žáci základních škol i gymnázií spíše nesouhlasí s tělesnými tresty (41,1 %), rozhodně je odmítá 29,8 %, k variantě spíše ano se přiklání 24,4 % a pouhé 4,8 % s nimi rozhodně souhlasí. Chlapci ve srovnání s dívkami vykazují vyšší hodnoty v odpovědích, které se přiklání k souhlasu s tělesnými tresty a nižší v nesouhlasných variantách. Výsledky výzkumu tak ukázaly, že chlapci více tolerují tělesné tresty než dívky.

f) Z jakých zdrojů se žáci dovídají o dětských právech a zda tyto informace považují za dobře dostupné.

Jako osoby, které nejčastěji poučily děti o jejich právech, jsou respondenty uváděni učitelé a rodiče. Žáci základních škol i gymnázií pociťují nedostatek informací z oblasti dětských práv, ačkoliv je vnímají jako poměrně dobře dostupné. Je tedy potřeba zamyslet se nad impulsy a cestami, které mohou vhodným způsobem přiblížit dětem problematiku lidských práv.

g) Jsou-li dětská práva vyučována na I. nebo II. stupni.

Žáci se až na výjimky setkali s výukou dětských práv na II. stupni, což je na škodu věci. A tato skutečnost může být jednou z příčin nerozvinutých kompetencí v oblasti dětských práv. Základní povědomí se dá vhodnými didaktickými metodami a organizačními formami rozvíjet již v předškolním a mladším školním věku. Ve školách by měla být výuka dětských práv a povinností zastoupena v nově vzniklých školních vzdělávacích programech.

9 NÁMĚTY A DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Přestože letos uplyne 20 let od přijetí Úmluvy, nejsou s existencí tohoto dokumentu a jeho zásadami žáci náležitě seznámeni. Pokud se má stát dítě zodpovědným uživatelem svých práv, potom je nezbytné, aby se mu dostalo náležitého výchovného vlivu zejména v rodině a ve škole. Každé prostředí má přitom svou nezastupitelnou roli a v ideálním případě se vhodně doplňují. V rámci výzkumu se ukázalo, že při výchově, realizaci a naplňování dětských práv v naší společnosti nacházíme určité rezervy. Cesty ke zlepšení, náměty a doporučení lze v praxi zaměřit zejména do tří oblastí:

a) rodina

Proměny dnešní rodiny nijak nesnižují její zásadní význam v socializaci člověka. Ve vztahu k výchově k dětským právům není třeba klást na rodiče žádné zvláštní požadavky a nároky. Důležité je, aby zodpovědně přistupovali ke svému rodičovství, nezanedbávali tolik potřebné (a mnohdy opomíjené) rituály, komunikaci, spolupráci se školou, dohlíželi na smysluplné trávení volného času svých dětí, respektovali jejich názor a byli dětem příkladem. Na rodinu a děti je potřeba zaměřit cílenou osvětu.

b) škola

Po zpracování dotazníků jsem dospěla k závěru, že pro zlepšení stávající situace by bylo vhodné vyhodnotit konkrétní podmínky vzdělávání v oblasti dětských práv na jednotlivých školách. Nezbytná je analýza školních vzdělávacích programů škol zapojených do šetření a monitorování používaných didaktických metod a organizačních forem. Velký význam má také použití vhodných a aktuálních učebních materiálů, pracovních listů pro žáky a využití moderních informačních zdrojů.

c) OSPOD

Výstupy výzkumu potvrdily, že žáci mají jen malé povědomí o existenci a funkci OSPOD - stěžejní státní instituce v oblasti ochrany dětských práv. Tato skutečnost mě přivedla na myšlenku vytvořit informativní leták s názvem „Kde mi pomohou“, který ve stručné podobě seznamuje nejen dětskou veřejnost s posláním a činností OSPOD (viz příloha P II). Spolu s výsledky výzkumu bude jako poděkování za pomoc a ochotu distribuován do škol, v nichž proběhlo šetření. Další alternativou v oblasti prevence mohou být besedy a přednášky realizované sociálními pracovníky přímo na školách.

ZÁVĚR

Cílem mé bakalářské práce bylo ověření a srovnání žákovských kompetencí v oblasti dětských práv u žáků 9. tříd základních škol a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií ve zlínském regionu.

Činnosti spjaté s vytvářením této bakalářské práce se pro mě staly zdrojem nových a neocenitelných zkušeností, přinesly mi tvůrčí uspokojení, rozšířily mé obzory a prohloubily můj zájem o lidská práva. Při zpracování teoretické části jsem měla kupříkladu možnost se seznámit se zajímavou literaturou, informacemi a nacházet nové souvislosti. Díky výzkumnému šetření v terénu jsem pak blíže poznala školní prostředí z jiného úhlu pohledu a zajímavý byl rovněž osobní kontakt s respondenty.

Výzkum byl zaměřen na výchovu k lidským právům dítěte především ve školním vzdělávacím systému. Výsledky dotazníkového šetření celkově prokázaly velmi nízké kompetence příslušníků cílové skupiny, tj. žáků před ukončením povinné školní docházky, ve sledované oblasti. Výzkumem pak nebyly zjištěny významné rozdíly mezi žáky základních škol a žáky výběrových gymnázií.

Přínosem bakalářské práce je zmapování situace v oblasti kompetencí žáků ve věku 14 – 15 let, přičemž lze vzhledem ke zvolenému vzorku škol a počtu respondentů dále usuzovat, že je věrným odrazem reality na základních školách a víceletých gymnáziích v mikroregionu Zlínsko. Je patrné, že ve výuce je otázce dětských práv věnován pouze omezený prostor, případně, že zvolené výukové metody nepřinášejí žákům dostatečné kompetence a nepřipravují je dostatečně pro budoucí život včetně výchovy na roli rodiče.

Výsledky výzkumu mě také obohatily a inspirovaly v mém profesním životě. Jako sociální pracovnice OSPOD mám možnost využít závěrů výzkumu v praxi a mohu tak přispět k naplňování a ochraně dětských práv.

Jako matce dvou dětí školního věku mi práce přinesla potřebný nadhled a spoustu námětů, jak zlepšit a zefektivnit výchovu vlastních synů v oblasti dětských práv. Využila jsem celou řadu příležitostí k plodným diskuzím se svými dětmi a manželem, kteří mi poskytli řadu podnětů, připomínek a zpětnou vazbu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Monografické publikace

- [1] BECHYŇOVÁ, V., KONVIČKOVÁ, M. *Sanace rodiny*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-392-5.
- [2] BRANDER, P. a kol. *Kompas: Manuál pro výchovu mládeže k lidským právům*. Praha: Argo, 2006. ISBN 80-7203-827-3.
- [3] BŮŽEK, A., MICHALÍK J. *Informatorium (nejen) o právech dítěte*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000. ISBN 80-244-0054-5.
- [4] BŮŽEK, A. *Škola jako společenství*. Příspěvek na konferenci České pedagogické společnosti. 2009. Nepublikováno.
- [5] DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z. a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada, 1995. ISBN 80-7169-192-5.
- [6] GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.
- [7] HOLUBKOV, D. *Právní rádce pro holky i kluky*. Praha: Albatros, 2005. ISBN 80-00-01603-6.
- [8] HRADEČNÁ, M., HEJLOVÁ, H., NOVOTNÁ-DĚDEČKOVÁ, J. *Práce učitele s právy dítěte*. Praha: SVI PedF UK, 1996. ISBN 80-86039-16-1.
- [9] CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. Brno: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.
- [10] JANOVSKEÝ, J. *Janusz Korczak: Lékař, pedagog a spisovatel*. Praha: SPN, 1986. ISBN nevedeno.
- [11] KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. 2. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-014-3.
- [12] KOPŘIVA, P. a kol. *Respektovat a být respektován*. 2. vyd. Kroměříž: Pavel Kopřiva – Spirála, 2006. ISBN 80-901873-7-4.
- [13] KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.

- [14] MAŇÁK, J., ŠVEC, V. *Cesty pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-078-6.
- [15] NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: Komentář*. Praha: LINDE, 2007. ISBN 978-80-86131-72-6.
- [16] PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-423-6.
- [17] PÖTHE, P. *Dítě v ohrožení*. 2. rozšíř. vyd. Praha: G plus G, 1999. ISBN 80-86103-21-8.
- [18] PRŮCHA, J. a kol. *Pedagogický slovník*. 4. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.
- [19] PRŮCHA, J. *Multikulturní výchova: Příručka (nejen) pro učitele*. Praha: TRITON, 2006. ISBN 80-7254-866-2.
- [20] ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. 2. vyd. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-124-7.
- [21] ŠPECIÁNOVÁ, Š. *Ochrana týraného a zneužívaného dítěte*. Praha: LINDE, 2003. ISBN 80-86131-44-0.
- [22] TOMEŠ, I. *Sociální politika, teorie a mezinárodní zkušenost*. 2. přeprac. vyd. Praha: SOCIOKLUB, 2001. ISBN 80-86484-00-9.
- [23] VANÍČKOVÁ, L. *Tělesné tresty dětí: Definice – popis – následky*. Praha: Grada, 2004. ISBN 80-247-0814-0.
- [24] VARVAŘOVSKÝ, P. *Základy práva: O právu, o státě a moci*. Praha: ASPI, 2004. ISBN 80-7357-038-6.
- [25] WRÓBEL, A. *Výchova a manipulace*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2337-2.

Zákony

- [26] *Úmluva o právech dítěte*. In Sdělení č. 104/1991 Sb. federálního ministerstva zahraničních věcí České a Slovenské Federativní republiky.
- [27] Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., *Ústava České republiky*.

- [28] Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., *Listina základních práv a svobod*.
- [29] Zákon č. 93/1964 Sb., *o rodině*, ve znění pozdějších předpisů.
- [30] Zákon č. 359/1999 Sb., *o sociálně-právní ochraně dětí*, ve znění pozdějších předpisů.
- [31] Zákon č. 109/2002 Sb., *o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních*, ve znění pozdějších předpisů
- [32] Zákon č. 218/2003 Sb., *o soudnictví ve věcech mládeže*, ve znění pozdějších předpisů.
- [33] Zákon č. 561/2004 Sb., *školský zákon*, ve znění pozdějších předpisů.
- [34] Zákon č. 108/2006 Sb., *o sociálních službách*, ve znění pozdějších předpisů.

Internetové zdroje

- [35] DELORS, J. *The four pillars of Educations*. [online]. [cit. 2009-04-06]. Dostupné na WWW:
<<http://www.unesco.org/delors/index.html>>,
<<http://www.unesco.org/delors/fourpil.htm>>
- [36] *Sdružení zastánců dětských práv ČR. Činnost. Aliance nestátních organizací*. [online]. [cit. 2009-03-26]. Dostupné na WWW:
<http://www.diccz.org/section.php?sectname=cinnost&subsect=aliance_nestatnich_organizaci>
- [37] *Úmluva. Základní informace o dokumentu*. [online]. [cit. 2009-03-22]. Dostupné na WWW:
<http://www.diccz.org/section.php?sectname=dokumenty&subsect=umluva&view=zakladni_informace>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

AMAVET	Asociace pro mládež, vědu a techniku.
ANO	Aliance nestátních organizací.
CAN	Child Abuse and Neglect. Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte.
DCI	Defence for Children International. Sdružení zastánců dětských práv.
EU	Evropská unie.
FOD	Fond ohrožených dětí.
GYZL	Gymnázium Zlín – Lesní čtvrť.
GYOT	Gymnázium Otrokovice.
NSPCC	National Society for Prevention of Cruelty on Children. Národní společnost pro prevenci násilí na dětech.
OSN	Organizace spojených národů.
OSPOD	Oddělení sociálně-právní ochrany dětí.
SPO	Sociálně-právní ochrana dětí.
SVI	System včasné intervence.
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Fund. Dětský fond Organizace spojených národů.
ZŠ Ok.	Základní škola Zlín, Okružní.
ZŠ Fryšták	Základní škola Zlín, Fryšták.
ZŠ Žel.	Základní škola Zlín, Želechovice nad Dřevnicí.
4KA, 4KB	Třídy – kvarty osmiletého gymnázia.
KV	Třída – kvarta šestiletého gymnázia.
9A, 9B, 9C	Deváté třídy základní školy.

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1. Celkové vyhodnocení odpovědí všech respondentů k položce č. 1.....	43
Graf 2. Celkové vyhodnocení odpovědí všech respondentů k položce č. 13.....	46
Graf 3. Celkové vyhodnocení odpovědí všech respondentů k položce č. 4.....	47
Graf 4. Celkové vyhodnocení položky č. 5 podle typu školy	48
Graf 5. Celkové vyhodnocení odpovědí všech respondentů k položce č. 7.....	49
Graf 6. Celkové vyhodnocení položky č. 9 podle typu školy	52
Graf 7. Celkové vyhodnocení položky č. 10 podle typu školy	53
Graf 8. Celkové vyhodnocení položky č. 11 podle typu školy	54
Graf 9. Celkové vyhodnocení položky č. 11 podle pohlaví.....	55
Graf 10. Celkové vyhodnocení odpovědí všech respondentů k položce č. 17.....	57
Graf 11. Celkové vyhodnocení odpovědí všech respondentů k položce č. 12.....	59
Graf 12. Celkové vyhodnocení odpovědí všech respondentů k položce č. 14.....	60
Graf 13. Vyhodnocení položky č. 19 podle pohlaví	62
Graf 14. Vyhodnocení položky č. 19 podle typu školy.....	63

SEZNAM TABULEK

Tab. 1. Struktura zkoumaného vzorku respondentů podle škol, tříd a pohlaví	39
Tab. 2. Znalost právní hranice dětství a dospělosti podle typu škol	42
Tab. 3. Znalost právní hranice dětství a dospělosti podle pohlaví.....	43
Tab. 4. Práva dětí uváděná podle tříd a škol	44
Tab. 5. Povinnosti dětí uváděné podle tříd a škol	45
Tab. 6. Povědomí respondentů o existenci právních norem podle tříd a škol	45
Tab. 7. Osoby, které nejčastěji poučily děti o jejich právech a povinnostech	47
Tab. 8. Názor na dostatek informací dle typu škol	48
Tab. 9. Názor žáků na dostupnost informací o právech dítěte podle typu školy	49
Tab. 10. Jak vnímají žáci začlenění problematiky dětských práv do výuky v jednotlivých třídách a školách	50
Tab. 11. Osobní zkušenosti s porušováním dětských práv podle tříd a škol	51
Tab. 12. Oblasti porušování práv podle typu školy	52
Tab. 13. Označené prostředí porušování práv podle typu školy	53
Tab. 14. Postoje žáků k tělesnému trestání dětí podle typu školy	54
Tab. 15. Postoje žáků k tělesnému trestání dětí podle pohlaví.....	55
Tab. 16. Význam školního řádu podle tříd a škol	56
Tab. 17. Potřeby vzdělávání žáků v oblasti dětských práv podle typu školy.....	56
Tab. 18. Výčet institucí dle odpovědí respondentů a podle typu školy	57
Tab. 19. Vyhledávání informací o dětských právech podle tříd a škol.....	58
Tab. 20. Domněnky žáků k možnosti projevit svůj názor bez souhlasu rodičů podle tříd a škol	59
Tab. 21. Reakce na porušování dětských práv podle pohlaví.....	61
Tab. 22. Reflexe vlastního chování podle pohlaví.....	61
Tab. 23. Reflexe vlastního chování podle typu školy	62

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dotazník „Já a moje práva“

Příloha P II: Informační leták: „Kde mi pomohou“

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK „JÁ A MOJE PRÁVA“

DOTAZNÍK

Já a moje práva

Milá žákyňe,
milý žaku,

Jsem studentkou 3. ročníku kombinovaného studia Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulty humanitních studií, oboru Sociální pedagogika a tento dotazník je součástí mé bakalářské práce, ve které se zabývám lidskými právy dítěte a žáka. Dotazník je anonymní. Všechny údaje budou zpracovány a vyhodnoceny bez udání jména toho, kdo dotazník vyplňoval. Děkuji za ochotu a svědomité vyplnění dotazníku.

Janette Dlouhá

Pokyny k vyplnění dotazníku - pokud není uvedeno jinak, vyznač křížkem jen jednu odpověď.

1. Za dítě jsem podle Úmluvy o právech dítěte považován/a do věku?

- 12 let
- 15 let
- 18 let

2. Uveď aspoň tři svá práva:

.....

3. Uveď aspoň tři své obecné povinnosti dítěte:

.....

4. Pověřil/a někdo o dětských právech a povinnostech?

nikdo mě nepověřil

Pověřil/a mě (můžeš označit více odpovědí):

- sociální pracovník/kurátor pro mládež
- rodiče (nebo jiný rodinný příslušník)
- policista/strážník
- kamarád/ka – spolužák/yně
- učitel/ka (nebo výchovný poradce)
- jiná osoba (uveď) .....

5. Myslíš si, že máš dostatek informací o svých právech?

- ano
- ne
- nevím

6. Znáš nějaké instituce, které se zabývají ochranou práv dítěte?

ano – napiš některé z nich .....

ne

7. Myslíš si, že jsou u nás informace o právech dítěte dobře dostupné?

- ano
- ne

8. Máš nějakou zkušenost s porušováním dětských práv? (můžeš označit více odpovědí)

- mám vlastní zkušenost
- mám zkušenost týkající se mých vrstevníků
- nemám žádnou zkušenost
- neumím posoudit

Na otázky č. 9 a 10 odpovídej pouze v případě, pokud máš zkušenost s porušováním dětských práv (jinak pokračuj otázkou č. 11).

9. V jaké oblasti ses setkala/a s porušováním práv? (můžeš označit více odpovědí)

- psychické násilí
- sexuální násilí
- jiné (uveď) .....
- fyzické násilí
- nemožnost vyjádřit svůj názor

10. Kde k porušování práv došlo?

- doma
- ve škole
- jinde

11. Souhlasíš s tělesným trestáním dětí?

- rozhodně ano
- spíše ano
- spíše ne
- rozhodně ne

12. Vyhledával/a jsi nebo zjišťoval/a někdy konkrétní informace týkající se Tvých práv?

- ne
- ano – upřesni (můžeš označit více odpovědí)
  - u učitele/výchovného poradce
  - u rodičů/jiných rodinných příslušníků
  - sám, např. na internetu, v tisku (uveď) .....

13. O které právní normě jsi slyšel/a nebo ses s ní setkal/a? (můžeš označit více odpovědí)

- Úmluva o právech dítěte
- Zákon o sociálně-právní ochraně dětí
- Zákon o rodině
- Listina základních práv a svobod
- Zákon o soukromí ve věcech mládeže
- Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních

14. Myslíš si, že potřebuješ svolení rodičů (nebo jiného dospělého), aby ses vyjadřovala/a k záležitostem, které se Tě týkají?

- ano
- ne
- nevím

OBRÁTĚ LÍST ⇨

15. Ve škole jste dětská práva

- neprobírali probírali – upřesni (dále můžeš označit jednu nebo obě odpovědi)
 na I. stupni v předmětu/předmětech (uveď) .....
 na II. stupni v předmětu/předmětech (uveď) .....

16. Jsou podle Tvého názoru práva dětí a žáků vyjádřena ve školním řádu Tvé školy?

- ano ne nevím

17. Přivítal/a bys, aby bylo otázkou dětských práv věnováno ve škole více prostoru?

- ano ne nevím

18. Jak se nejspíš zachováš, když někdo porušoval Tvá práva nebo práva vrstevníků?

- nechám si to pro sebe
 zkusím sebe (vrstevníka) bránit sám
 nevím, co bych měl/a udělat
 obrátím se na (upřesni - můžeš označit více odpovědí)
 rodiče učitele
 kamaráda policii
 sociální pracovníci linka SOS
 jinou osobu/instituci (uveď) .....

19. Vzpomeň si na situaci, kdy jsi ve škole svým jednáním porušil/a práva spolužáka/spolužákyně?

- ano – uveď stručně, v jaké podobě .....

ne

nevím

20. Jsem dívka chlapec

21. Je mi ..... let

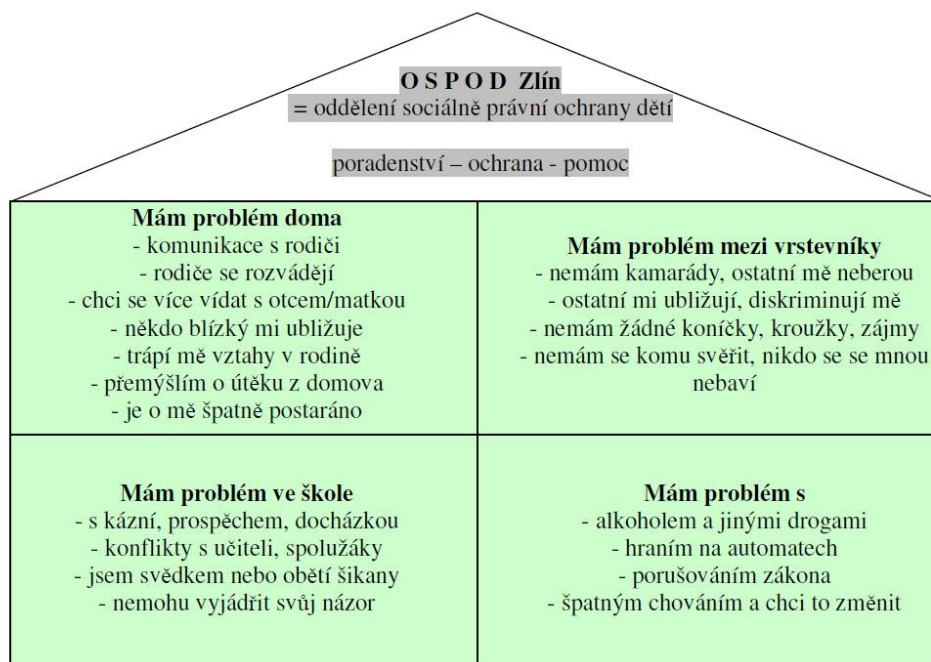
22. Jsem žákem

- základní školy ve městě na vesnici

víceletého gymnázia

PŘÍLOHA P II: INFORMAČNÍ LETÁK „KDE MI POMOHOU“

KDE MI POMOHOU, KDE MI PORADÍ

Trápí Tě některý z uvedených nebo jiných problémů?

Pak se můžeš přijít poradit sám, s rodiči nebo jinou osobou. Pro Tebe, ochranu Tvých práv a zájmů je tady instituce oddělení sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) Magistrátu města Zlína. Sociální pracovníce a sociální kurátoři se Ti budou snažit pomoci, mohou Ti doporučit, kam se ještě můžeš obrátit.

Kde nás najdeš?

Na adrese Zlín, tř. T. Bati 3792 – žlutá budova naproti mrakodrapu, vedle polikliniky.
Můžeš nám také zavolat na telefonní číslo 577 630 839 (vedoucí OSPOD paní Mgr. Marie Semelová) nebo napsat mail na adresu: mariesemelova@muzlin.cz.

Kdy můžeš přijít?

V pondělí a ve středu od 8.00 do 17.00 hod.,
v úterý, ve čtvrtek a v pátek od 8.00 do 14.00 hod.
(po předchozí domluvě možno i v jinou dobu).